

ויקרא פרק יט:ד

אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם אני יקוק א-להיכם:

ויקרא פרק יט:לא

אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם אני יקוק א-להיכם:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) ויקרא פרשת קדושים דף נג עמוד א

"אל תפנו" - אפילו להביט אליהם להסתכל בדמותם אסור:

תוספתא מסכת שבת (ליברמן) פרק יז הלכה א

כתב המהלך תחת הצורות ותחת היוקנאות אין מסתכלין בו ולא עוד אלא אף בחול אין מסתכלין ביוקנאות משם שנ' אל תפנו אל האלילים וגו'

תלמוד ירושלמי מסכת עבודה זרה פרק ג דף מב טור ב-ג/ה"א

כתב המהלך תחת הצורות או תחת האיכוניות אין מסתכלין בהן בשבת ולא עוד אלא אף בחול אין מסתכלין באיקונות ומה טעמא "אל תפנו אל האלילים" - אל תפנה לעובדן ר' יהודה אומר אל תפנה לראותן ממש

ספרא קדושים פרשה א

אל תפנו אל האלילים - אל תפנה לעובדם ר' יהודה אומר אל תפנה לראותם ודיי

...
"אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה" - תחילתם אלילים הם, אם פונה את אחריהן - את עושה אותן אלוהות

ספר חסידים (מרגליות) סימן תלא

כשבא אדם לעשות חלונות לביתו, לא יעשה כנגד התועבות, שכשיפתח נראה כמשתחוה, ועוד שתדיר פונה כנגד ע"ז, וכתוב (ויקרא י"ט ד') אל תפנו אל האלילים.

דרשות מהר"ח אור זרוע סימן יג

מצות התלויין בראייה כגון שלא להסתכל בע"ז, ושלא להסתכל בנשים, ולהסתכל בציצית

...
"הראיני את מראיך" - אילו מצות התלויין בראייה, כגון הראשונ' שלא להסתכל בע"ז, ואפי' שלא לעובדה בראייה, שנ' אל תפנו אל האלילים, והשנייה שלא להסתכל בנשים, אם לשם זנות עובר בלאו, ושלא לשם זנות אלא שנהנה מן הראייה אינו עובר בלאו אלא בעשה ואיסור' גדול, אבל אם אינו נהנה כלל מן הראייה ודמי עליה כקאקי חיורי אינו עובר.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמט עמוד א

משנה

מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב . . .

גמרא

מאי טעמא

רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק

אביי אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות

מאי ביניהו

איכא ביניהו דכתב אכותל ומידלי

למאן דאמר שמא ימחוק לא חיישינן

ולמאן דאמר שמא יקרא חיישינן

ולמאן דאמר שמא ימחוק ניחוש שמא יקרא

ותו לשמא ימחוק לא חיישינן

והתניא

לא יקרא לאור הנר

ואמר רבה

אפילו גבוה שתי קומות אפילו גבוה שתי מרדעות אפילו עשרה בתים זה על גבי זה לא

יקרא

אלא לעולם דכתב אכותל ומידלי ודקא קשיא לך דרבה דרבה תנאי היא

דתניא

מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב

רבי אחא מתיר מכתב שעל גבי הכותל

היכי דמי

אילימא דכתיב מתתא ליחוש שמא ימחוק

אלא לאו דכתב ומידלי

ושמע מינה דרבה תנאי היא שמע מינה

. . .

תנו רבנן:

כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות - אסור לקרותו בשבת.

ודיוקנא עצמה - אף בחול אסור להסתכל בה,

משום שנאמר "אל תפנו אל האלילים".

מאי תלמודא?

אמר רבי חנין: אל תפנו אל מדעתכם.

רש"י מסכת שבת דף קמט.

כל הני - שמא יקרא בשטרי הדיוטות של מקח וממכר קאמר.

. . .

כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות - כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות, או

דיוקנות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבין תחתיה 'זו צורת חיה פלונית',

ו'זו דיוקנית פלוני ופלונית'.

אסור לקרותו בשבת - שמא יקרא בשטרי הדיוטות.

אל מדעתכם - אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם.

אלילים - לשון חללים.

תוספות מסכת עבודה זרה דף נ עמוד א

ה"ג בנן של קדושים מהלך עליהם –

וא"ת: מה חסידות איכא בזה? הא אמרינן פרק שואל (שבת דף קמט.) דיוקנא עצמה אסורה להסתכל אפי' בחול כדכתיב אל תפנו אל האלילים!?
ושמא בצורתא דזוזא שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה, ואפ"ה לא מסתכל.

תוספות מסכת שבת דף קמט עמוד א

ודיוקני עצמה אף בחול אסור -

נראה דבשויה לשם עבודת גלולים אמר, אבל לנוי מותר, כדמשמע מבנין של קדושים דלא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא (ע"ז דף נ), מכלל דאחריני הוו מסתכלי

רא"ש מסכת שבת פרק כג:ב

ת"ר כתב המהלך . . . נראה דבעשויה לע"ז הוא אף על פי שלא נעבדה עדיין, אבל לנוי מותר, כדמשמע מדבנין של קדושים דלא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא, מכלל דאחריני הוו מסתכלי:

רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יז חלק ה דף קנט טור א

אסור לשמוע כלי שיר של ע"ז או להסתכל בנוי ע"ז כיון שנהנה בראיה כך מוכח בפסחים מההיא דאמר רבי שמעון בן פזי קול ומראה אין בהן מעילה אבל איסור יש בהן וכן פשוט בשבת דאסור להסתכל בצור' משום אל תפנו וגומר.
וכתב המפרשים דוקא שעשויה הצורה לעבודה זרה אפילו לא עבדה עדין, אבל לנוי מותר, כדאמרי' בנן של קדושי' לא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא מכלל דלאחריני מותר

רמב"ם הלכות שבת פרק כג הלכה יט

אסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהא כדרך חול ויבא למחוק.
מונה אדם פרפרותיו ואת אורחיו מפיו אבל לא מן הכתב כדי שלא יקרא בשטרי הדיוטות.
לפיכך אם היו השמות חקוקין על הטבלה או על הכותל מותר לקרות מפני שאינו מתחלף בשטר, ואסור לקרות בכתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקני בשבת,
אף לקרות בכתובים בשבת בשעת בית המדרש אסור גזירה משום ביטול בית המדרש שלא יהיה כל אחד יושב בביתו וקורא וימנע מבית המדרש.

מגיד משנה הלכות שבת פרק כג הלכה יט

אסור לקרות וכו'. פרק כל כתיבי (דף ק"ו:): ופרק שואל (דף קמ"ט) מבואר שאין קורין בשטרי הדיוטות ופירש"י ז"ל כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למצוא חפץ עכ"ל. והרשב"א ז"ל כתב ולענין קריאה באגרות שלום בשבת אסור גזרה משום קריאה בשטרי הדיוטות שהם שטרי מקח וממכר. וכ"ש לדברי רבינו שלמה שפירש שטרי הדיוטות אגרות שלום עכ"ל. וראיתי כתוב בשם הרמב"ן ז"ל שמותר לקרות באגרות שלום וכן נהגו. וכתב רבינו בפירוש המשנה טעם מה שאסרו למנות מן הכתב גזרה שמא יקרא אגרות שלום בשבת והוא אסור כי לבד ספרי הנבואות ופירושיהן אסור לקרות בשבת וביו"ט ואפילו היה אותו הספר בחכמה מן החכמות עכ"ל. ומכאן אתה למד שדעת רבינו בפירוש שטרי הדיוטות כדעת רש"י ז"ל הנזכר למעלה:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כג הלכה יט

[ט] מכאן כתב באור זרוע דאפי' כתב הבא לו מערב שבת ואפי' כתוב בו מדברים המותרים בשבת כגון תינוקת ליארס ותינוק ללמדו ספר אסור לקרות וכו' עד וראב"ה כתב להיתר כדאמרינן בפרק אין צדין ע"כ. והנה כתב להיתר אפי' בבא בשבת ורבינו ברוך ממגינצ"א כתב גם הוא כדברי א"ז לאיסור שלא לקרות בכתבי הרשות שמשלחין זה לזה אף על פי שהן ביד נכרי המביאו אבל יכול להניחו ביד נכרי וישראל מעיין בו ולא קריאה דדיבור אסור הרהור מותר ואף על גב דבתוספתא תניא כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקני אין מסתכלין בו והנה הרא"ם הורה להיתר כדברי ראב"ה ודבריו תמצא בהלכתא י"ט בפ' ב' ובמקום אחר כתב רבינו ברוך דשרי לקרות בהן אף על פי שהובאו היום מחוץ לתחום ובלבד שלא יגע הישראל שלא יגע הנכרי ע"כ עי' לעיל פ"ו בהלכתא כ' ע"כ:
[ז] וכ"כ בס"ה ולא הזכיר פיר"ש שפירש שטרי מקח וממכר דאסירי משום ממצוא חפצך ע"כ:

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ב:

ספרים רבים חברו עובדי כוכבים בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטיה - צונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה, ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור, שנאמר "אל תפנו אל האלילים", ובענין הזה נאמר "ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו" - שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא אף על פי שאין אתה עובדה, שדבר זה גורם להפנות אחריה, ולעשות כמה שהן עושין, שנאמר "ואעשה כן גם אני".

כסף משנה הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ב-ג

ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור -

שבת פרק שואל (דף קמ"ט): ת"ר כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנות אסור לקרות בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים ומפרש רבינו דהני דיוקנות של עבודת כוכבים הן. ואם תאמר הא אמרינן עלה מאי משמע אמר ר' חנן אל תפנו אל מדעתכם, ואי כפירוש רבינו דהני דיוקנות של עבודת כוכבים, מאי בעי "מאי משמע"?! הא פשטיה דקרא הכי משמע, שלא יפנה ויביט אל האלילים!?

ונ"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם, ולא לאסור להסתכל בצורה אתא, ולהכי בעי "מאי משמע"?!, ומהדר ליה דנדרוש ביה אל תפנו אל מדעתכם, דהיינו בהסתכלם בצורת העבודת כוכבים:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קטז עמוד ב

אמר רבי נחמיה מפני מה אמרו כתבי הקדש אין קורין בהן כדי שיאמרו בכתבי הקדש אין קורין וכל שכן בשטרי הדיוטות

רש"י מסכת שבת דף קטז עמוד ב

שטר הדיוטות - כגון של חשבונות או איגרות השלוחות למצא חפץ

רא"ש מסכת שבת פרק טז

והלכתא אסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת פרש"י אגרות של מצוא חפץ.

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף מג עמוד ב

והלכתא אסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת. כגון של חשבונות או אגרות השלוחות למצוא חפץ דאיכא למיחש שמא ימחוק:

תוספות מסכת שבת דף קטז עמוד ב

וכ"ש בשטרי הדיוטות -

פירש בקונטרס: איגרות

ותימה, דנהגו העולם לקרות בכתב ואיגרות השלוחים ממקום למקום!?

ולטלטלן ודאי שרי, דהא ראויין לצור ע"פ צלוחית.

ונראה לר"י דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהן

אבל איגרות שרי דפעמים שיש בהן פקוח נפש

ואפי' יודע שאין בו פקוח נפש, מתיר ר"ת דלא הוי שטרי הדיוטות כיון שאין צריך למה שכתוב בה, לפי

שיודע מה שבאיגרות, ואם אינו יודע, שמא יש בו צורך גדול או פקוח נפש ושרי,

וכ"מ בירושלמי דקאמר מפני מה אין קורין בכתבי הקדש מפני שטרי הדיוטות שאם אתה אומר לו שהוא

מותר אף הוא אומר מה בכך אם אתעסק בשטרותי

משמע דווקא כעין חובות ושטרות קאמר

וכן פי' רש"י לקמן גבי גזירה שלא יקרא בשטרי הדיוטות דבשטרי מקח וממכר קאמר וכן הגיה בפי' כתב

ידו

ומיהו אותן מלחמות הכתובין בלע"ז נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהן, דלא גרע מהא דתניא בפ' שואל

(לקמן קמ"ט). כתב שתחת הצורה והדיוקנאות אסור לקרות בהן בשבת

ואפי' בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל כמושב לציים.

רא"ש מסכת שבת פרק כג

ושטרי הדיוטות דאסיר למיקרי בהו
פר"י היינו שטרי מקח וממכר ושטרי חובות ומשכונות משום ממצוא חפצך ודבר דבר.
וכיון דחיישינן שלא למנות אורחיו ופרפרותיו שמא יקרא בשטרי הדיוטות, מסתברא ה"ה בכל אגרות רשות,
ומצינא לפלוגי דוקא בהני שייך למיגזר טפי לפי שהן מענין חשבונות וצרכיו ודמי לשטרי הדיוטות טפי מאיגרי הרשות
שהן דברי שלומות ואין בהן צורך,
אבל מדאסרינן כתב שמהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות שאין בהן צורך כלל ואסרינן משום שמא יקרא בשטרי
הדיוטות, נראה דה"ה אגרות הרשות.
והביא ה"ר יונה ז"ל ראייה מהא דתניא פ' כל כתבי (דף קטז ב) א"ר נחמיה מפני מה אין קורין בכתבי הקודש בשבת
כדי שיאמרו בכתבי הקודש אין קורין בשטרי הדיוטות לא כ"ש,
והא ודאי דלר' נחמיה אסור לקרות באגרות הרשות מהאי טעמא, ומדר' נחמיה נשמע לרבנן, דע"כ לא פליגי רבנן
עליה אלא בכתבי הקודש שאין לאסור מטעם זה, אבל ודאי אגרות הרשות בשטרי הדיוטות מיחלפי.
ואיכא רבוותא דאמרי שלא אסרו למנות האורחין מתוך הכתב אלא בקריאה דומיא דפיו, אבל עיוני בלא קריאה שרי,
ומסתברא לן דעיוני נמי אסור, דתניא בתוספתא כתב שתחת הצורה ודיוקנאות אסור להסתכל בהן בשבת.
והלין דכתבין מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק אסור לקרותן בשבת.
ואף בחול לא ידענא מי התירו, שהרי נאמר ובמושב לצים לא ישב
ע"כ דברי ה"ר יונה ז"ל:

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קטז עמוד ב

שטרי הדיוטות שאסור לקרות בהם
פרש"י ז"ל כגון כתבי חשבונות ואגרות שאדם שולח לחבירו
ואנו רואין שכל ישראל נהגו היתר לקרוא כתבים שמגיעים להם בשבת
ותימה מהיכן יצא להם היתר זה
ושמעתי [ממור"י] הרב ז"ל שלא אמרו כאן שאין קורין בשטרי הדיוטות אלא באותם שכבר היו ברשותו מערב שבת
ולא היה לו בהם צורך כלל ככתבי חשבונות אבל כתבי שלומות שמגיעים לאדם ביום שבת עצמו ודאי שצריך להם
חדא כי אולי יש בהם צורך פיקוח נפש או פיקוח צרכי רבים שזמנו עובר
ועוד שאם לא יקראם יהא דואג כל השבת כולה
ובתוספות יש שהיו אומרים שאסור לטלטלם אלא שיקראם ביד הגוי או בעודם בקרקע
ולא נהגו כן דמהווא טעמא דמשתרי קריאתם אשתרי טלטולם דלא סגיא בלאו הכי
ומ"מ פתיחת הכתב החתום הוה ליה כתיקון ולא התירו כל כך
וכן נהגו בו איסור אלא שהגוי פותחו מעצמו וכאילו הוא עושה לצרכו להשלים שליחותו שעל זה גם כן יוטל שכר

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף קטז עמוד ב

כבר ביארנו במשנה שלא נאסרה קריאה בכתובים בשבת אלא בזמן בית המדרש,
והיא שעה שהצבור בבית הכנסת שהם מתכנסים לשמוע הדרשה,
אבל שלא בזמן בית המדרש, ר"ל אחר הדרשה, קורין אפי' במקום בית המדרש, ר"ל בבית הכנסת עצמה.
מעשה אין צריך לומר ששונין בהם, ר"ל במדרש שלהם, ודורשין בהם, ושם נצרך לו פסוק אחד מביא ספר ורואה,
ומ"מ בתורה ובביאים היו מתירין להם לקרות קודם הדרש, מפני שהדרש הוא מענינים אלו, וכשהקדימו בקריאת
הספר וההפטרה הם מבינים יותר בעניני הדרשה.
וכתבו גדולי הראשונים שעכשיו שאין נוהגים בדרשות אלו מותר לקרות בכתובים ובכל שאר הספרי' כתורה ובביאים
עצמן,
ומ"מ שטרי הדיוטות, כגון של חשבונות וספורים, אסור לקרות בהם בשבת.
וגדולי הרבנים כתבו כן אף באגרות השלוחות,
והרבה למדו מדבריהם שאגרות השלוחות אסור לטלטלם,
ומ"מ נהגו עכשו לקראם מפני שכל שאין אדם יודע מה כתוב בה אינו קרוי שטר הדיוטות שמא יש בה דברי תורה או
צרך מצוה,
ויש נוהגין לקרותה בעודה בכפו של גוי שמא אין בהם צרך כלל, ואם התירו הקריאה מספק אין מתירין בטלטול,
אלא שרוב בני אדם מקילין בה אף בטלטול.

המאור הקטן מסכת שבת דף מג עמוד א

[דף קטז ע"ב] והוא דאמר שמואל בין בזמן בין המדרש בין שלא בזמן בית המדרש אין קורין אוקימנא כר' נחמיה
ובנהרדעא פסקי סדרי בכתובים במנחתא דשבתא אף על גב דאתרא דשמואל לא סברי כוותיה בהא אלא כרבנן
דפליגי עליה דר' נחמיה ס"ל מיהו בשטרי הדיוטות אסור לקרות בשבת לדברי הכל וליכא מאן דפליג עליה ומאחר
שפשט מנהג הראשונים שהיו נוהגין לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן סעודה אין לנו אנו היום למנוע עצמנו לקרוא
בכל כתבי הקדש ובכל ספר שיש בו סרך קדושה כל היום כולו והטעם שלא היו בדורות הראשונים קורים בספר
כתובים בשבת עד אחר סעודת השבת מפני שלא היה מתקנת עזרא אלא לקרות בתורה ולתרגם בנביא ולא התירו
לקרוא בספר אחר כדי שיהו הכל משכימים לשמוע הדרשה שהיו דורשין עד זמן סעודה.

טור אורח חיים סימן שז

זימן אורחים והכין לחם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם אסור לקרותו בשבת אפילו אם הוא
כתוב ע"ג כותל גבוה הרבה משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות אבל אם חקוק בכותל מותר לקרותו אבל
בטבלה ופנקס אפילו אם הוא חקוק אסור לקרותו וכל שטרי הדיוטות כגון שטרי חובות וחשבונות וכל שאלת שלום
אסור לקרותן ואפילו לעיין בלא קריאה אסור
ראיתי כתוב על שם הר"מ מרוטנבורג שמותר לקרות בכתב שהובא לו בשבת רק שלא יגע בו
ואני תמה כיון שאסור ליגע בו משום שהובא בשבילו למה מתיר לקרותו והלא קריאתו היא הנאתו
ור"ת היה אומר אחר שלא הובא בשבילו יכול לקרותו הואיל ולא הובא בשבילו
אי נמי אפילו מי שנשלח לו יכול לקרותו שהרי השולח שלחו בשביל עצמו ולא בשביל אותו שהוא שלוח אליו ע"כ
ומ"מ אני תמה היאך התיר הקריאה בשטרי הדיוטות
ומצאתי כתוב מה שרגילין עתה שקורין בכתבים שהביאום בשבת לפי שאין יודעין למה הביאום ושם יש בהן צורך
הגוף ולא דמי לשטרי הדיוטות שאין בהן צורך הגוף כלל
ואין נ"ל הטעם מספיק
כתב שתחת הצורה שכתובים תחתיה מה היא אסור לקרותה:

כתב שתחת הצורה וכו'. ברייתא בפרק שואל (קמט.) כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת ופירש רש"י כגון בני אדם הצרים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמת דוד וגלית וכותבין זו צורת פלוני וזו דיוקן פלוני ונראה דטעמא משום דהוי שטרי הדיוטות:

טז וכתבו התוספות בפרק כל כתבי (קטז: ד"ה וכו"ש) דאיתן מלחמות הכתובות בלשון לעז נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהם דלא גרע מכתב שתחת הצורה ואפילו בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל מושב לצים. וכיוצא בזה כתב הרא"ש בפרק שואל (שם) בשם ה"ר יונה וזה לשונו והלין דכתבי מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק אסור לקרותן בשבת ואף בחול לא ידענא מי התירו שהרי נאמר (תהלים א א) ובמושב לצים לא ישב:

יז כתב הרמב"ם בפירוש המשנה פרק שואל (מ"ב) שאסור ללמוד בשבת וביום טוב זולת בספר הנבואות ופירושיהן ואפילו היה אותו ספר בחכמה מן החכמות וכתבו הרב המגיד בפרק כ"ג (הי"ט). וכן נראה ממה שכתב הר"ן בפרק כל כתבי (מג: דיבור ראשון) בשם הרז"ה (המאור מג. ד"ה והא) מאחר שפסק מנהג הראשונים שהיו נוהגים לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן סעודה אין לנו למנוע עצמנו מלקרוא בכל כתבי הקדש ובכל ספר שיש בו סרך קדושה כל היום כולו עד כאן משמע דדוקא בכתבי הקדש או ספר שיש בו סרך קדושה קורין אבל לא בספר שאין בו סרך קדושה.

אבל מדברי הרשב"א נראה שמותר ללמוד בספרי החכמות בשבת שכתב בתשובה (ח"א סימן תשעב, וח"ד סי' קב) שמותר להביט באצטרול"ב בשבת שאינו אלא כאחד מספרי החכמה דמה הפרש בין כתוב ורשום בלוחות נחשת בעט ברזל לכתוב בספר. וכן כתב האגור (סי' תקח) שהרשב"א (ח"ז סי' רפח) והרמב"ן התירו לקרוא בשבת בספרי רפואות מפני שחכמה היא ולא דמי לשטרי הדיוטות:

בית יוסף יורה דעה סימן קמב טו-טז

כתב רבינו ירוחם (ני"ז ח"ה קנט): אסור לשמוע כלי שיר של עבודה זרה או להסתכל בנוי עבודה זרה כיון שנהנה בראייה כך מוכח בפרק כל שעה (פסחים כו.) מההיא דא"ר שמעון בן פזי קול ומראה אין בהם מעילה אבל איסור יש בהם:

גרסינן בפרק שואל (שבת קמט.) ת"ר כתב המהלך תחת הצורה ודיוקנאות אסור לקרותן בשבת ודיוקנא עצמה אסור להסתכל בה אף בחול שנאמר (ויקרא יט ד) אל תפנו אל האלילים וכתב הרא"ש (שם סי' ב) ז"ל נראה דבעשויה לעבודה זרה הוא אף על פי שלא נעבדה עדיין אבל לנוי מותר כדמשמע (פסחים קד. ע"ז ג.) מבנן של קדושים דלא הוה מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחרים הוו מסתכלי וכן כתבו התוספות (שם ד"ה ודיוקני):

וכתבו התוספות בפרק כל כתבי (קטז: ד"ה וכ"ש) דאותן מלחמות הכתובות בלשון לעז נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהם דלא גרע מכתב שתחת הצורה ואפילו בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל מושב לצים. וכיוצא בזה כתב הרא"ש בפרק שואל (שם) בשם ה"ר יונה וזה לשונו: והלין דכתבי מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק אסור לקרותן בשבת ואף בחול לא ידענא מי התירו שהרי נאמר (תהלים א א) ובמושב לצים לא ישב:

בית יוסף אורח חיים סימן שז

טו כתב שתחת הצורה וכו'. ברייתא בפרק שואל (קמט.) כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותן בשבת ופירש רש"י כגון בני אדם הצרים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמת דוד וגלית וכותבין זו צורת פלוני וזו דיוקן פלוני ונראה דטעמא משום דהוי שטרי הדיוטות:

טז וכתבו התוספות בפרק כל כתבי (קטז: ד"ה וכ"ש) דאותן מלחמות הכתובות בלשון לעז נראה לרבינו יהודה דאסור לעיין בהם דלא גרע מכתב שתחת הצורה ואפילו בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל מושב לצים. וכיוצא בזה כתב הרא"ש בפרק שואל (שם) בשם ה"ר יונה וזה לשונו והלין דכתבי מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק אסור לקרותן בשבת ואף בחול לא ידענא מי התירו שהרי נאמר (תהלים א א) ובמושב לצים לא ישב:

יז כתב הרמב"ם בפירושו המשנה פרק שואל (מ"ב) שאסור ללמוד בשבת וביום טוב זולת בספר הנבואות ופירושיהן ואפילו היה אותו ספר בחכמה מן החכמות וכתבו הרב המגיד בפרק כ"ג (הי"ט). וכן נראה ממה שכתב הר"ן בפרק כל כתבי (מג: דיבור ראשון) בשם הרז"ה (המאור מג. ד"ה והא) מאחר שפסק מנהג הראשונים שהיו נוהגים לדרוש בכל שבת ושבת עד זמן סעודה אין לנו למנוע עצמנו מלקרוא בכל כתי הקדש ובכל ספר שיש בו סרך קדושה כל היום כולו עד כאן משמע דדוקא בכתבי הקדש או ספר שיש בו סרך קדושה קורין אבל לא בספר שאין בו סרך קדושה. אבל מדברי הרשב"א נראה שמותר ללמוד בספרי החכמות בשבת שכתב בתשובה (ח"א סימן תשעב, וח"ד סי' קב) שמותר להביט באצטרול"ב בשבת שאינו אלא כאחד מספרי החכמה דמה הפרש בין כתוב ורשום בלוחות נחשת בעט ברזל לכתוב בספר.

וכן כתב האגור (סי' תקח) שהרשב"א (ח"ז סי' רפח) והרמב"ן התירו לקרוא בשבת בספרי רפואות מפני שחכמה היא ולא דמי לשטרי הדיוטות:

יח לשאול מן השד בשבת [משום רפואה] כתב רבינו ירוחם בחלק (ח) [ט'] [נתיב יב, עט ע"ג] שכל מה שהוא מותר בחול מותר בשבת וכן משמע בפרק חלק (סנהדרין קא.): בענין אמירה לגוי . . .

שולחן ערוך יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קמב סעיף טו

אסור לשמוע כלי שיר של עבודת כוכבים או להסתכל בנוי עבודת כוכבים, כיון שנהנה בראייה. (ומיהו דבר שאין מתכוין מותר). (מצא הגה בשם רבי ישעיה האחרון ז"ל ועיין ס"ק ל"ד).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שז

סעיף יב

זימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם, אסור לקרותו בשבת אפילו אם הוא כתוב ע"ג כותל גבוה הרבה, משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות דאפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור (הרא"ש ור"ן פ' השואל וטור), אבל אם חקק בכותל חקיקה שוקעת, מותר; אבל בטבלא ופנקס אפילו אם הוא חקוק, אסור לקרותו.

סעיף יג

שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום, אסור לקרותם; ואפ"ל לעיין בהם בלא קריאה, אסור.

סעיף יד

לקרות באיגרת השלוחה לו, אם אינו יודע מה כתוב בה, מותר, ולא יקרא בפיו אלא יעיין בה; ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב ליהזר שלא יגע בה.

סעיף טו

כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של ב"א של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני, אסור לקרות בו בשבת.

סעיף טז

מליצות ומשלים של שיחת חולין

(משנה ברורה - ואין בכלל זה יוסיפון וספר יוחסין ודברי הימים של ר"י כהן ושבת יהודה שמהם ילמדו דברי מוסר ויראה וע"כ אפילו כתובים בלעז שרי)

ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת; ואף בחול אסור משום מושב לצים

(מגן אברהם - ובה"ה ההולך לטרטיאות וקרקסאות והם מיני שחוק כדאיתא בע"א דף י"ח ומיני תחבולה ולא ידענא מי התיר להם בפורים ואפשר שנמשך להם משחוק שעושים זכר לאחשורוש ועבב"י בח"מ סימן קס"ג ס"ט)

(משנה ברורה - וכ"ש ההולך לטרטיאות וקרקסאות [והם מיני שחוק כדאיתא בעבודת כוכבים דף י"ח] ושאר מיני תחבולות

וגם בפורים אין מותר רק השחוק שעושים זכר לאחשורוש [מ"א]

ובעו"ה כיום נעשה דבר זה כהפקר אצל איזה אנשים לילך לבית טרטיאות והכתוב צוח ואומר "אל תשמח ישראל אל גיל וכו'")

וגם איכא בזה משום מגרי יצה"ר בנפשם

ואחז"ל כל המתלוצץ נפל בגיהנם שנאמר וגו' ויסורין באין עליו שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם [ע"ש בגמרא עוד]

ועובר משום "אל תפנו אל האלילים" - לא תפנו (ס) א-ל מדעתכם;

(מגן אברהם - התוס' והרא"ש כתב דדוקא בדיוקנא העשויה לשם ע"א עובר ע"ש

אבל בע"א דף נ' כתבו התוס' דאפ"י בכל דיוקנא אסור אלא בצורתא דזוזא שרי שרגיל לראות בה תדיר ולא שייך הפנאה

והעולם נוהגין כסברא ראשונה

ונ"ל דראיה בעלמא שרי לכ"ע ערסי' רכ"ט)

(ביאור הלכה - בגמרא איתא אסור להסתכל בדיוקנאות וכתבו התוספות בשבת והרא"ש דדוקא בדיוקנא העשויה

לשם עבודת כוכבים אבל לנוי שרי וכן משמע דעת שארי הפוסקים [א"ר]

ויש מחמירין גם בזה [תוס' בע"ג דף נ']

וכתב המ"א דדוקא הסתכלות אסור לדידהו אבל ראייה בעלמא שרי לכו"ע:

ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע; ומי שחיברן ומי שהעתיקן, (סא) וא"צ לומר המדפיסן, *

מחטיאים את הרבים.

הגה: ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וספורי מלחמות, (משנה ברורה - ובדברי חשק שהוא מגרה יצה"ר לכו"ע אסור אפילו בלה"ק וכל שאסור לקרותו אסור אפילו לטלטלו [ט"ז])

היינו דוקא אם כתובים בלשון לע"ז, אבל בלשון הקודש, שרי.

(מגן אברהם - דהל" בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו ד"ת וגט מותר לטלטלו אע"פ שכתב בלע"ז דיכול ללמוד ממנו דיני גט (ד"מ וכ"כ המט"מ) אבל של"ה אסור וכ"מ באגודה

וב"ח כתב דבחול מותר ובשבת אסור אף בלה"ק.

ולדעת רמ"א אף אגרת שלום הכתובה בלה"ק שרי לקרות דיש ללמוד מתוכו הל' וגם כתובים בו כמה פסוקים של תורה)

(משנה ברורה - דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו ד"ת.

ולפ"ז גם אגרת שלום הכתובה בלה"ק שרי לקרות, דיש ללמוד מתוכו הלשון, וגם כתוב בו כמה פסוקים של תורה, אך שטרי חובות וחשבונות גם להרמ"א אסור אפילו בלה"ק [פמ"ג].

וגט מותר לטלטלו אע"פ שכתוב בלשון לע"ז, דיכול ללמוד ממנו דיני גט.

ולענין קריאת צייטונגין בשבת, אף שבתשובת שבות יעקב מקיל בזה, הרבה אחרונים אוסרין מפני שיש בהם ידיעה מעיני משא ומתן)

(משנה ברורה - אבל האגודה והט"ז והב"ח ועוד הרבה אחרונים חולקין ע"ז ואוסרין וכן הוא ג"כ דעת הגר"א, ולפ"ז גם באגרת שלום אין נ"מ בין לשון לע"ז ובין לשה"ק)

(וכנ"ל מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי, וכן נהגו להקל בזה).

סעיף יז

אסור ללמוד בשבת ויו"ט, זולת בד"ת; ואפילו בספרי חכמות אסור; ויש מי שמתיר,

וע"פ סברתו מותר להביט כה באצטרלו"ב בשבת, (ולהפכה ולטלטלה כדלקמן סי' ש"ח).

סעיף יח

לשאול מן השד, מה שמותר בחול מותר בשבת.

http://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_the_Roman

Hebrew Poems

Immanuel introduced the form of the [sonnet](#) from [Italian literature](#) into Hebrew, and in this respect he is justified in saying that he excelled his models, the Spaniards, because he introduced alternate rhyme instead of single rhyme. He also excelled in his inventiveness and humor. In his old age, during his sojourn in Fermo, he collected his Hebrew poems in the manner of [Yehuda Alharizi](#), producing a *diwan* (collection of poetry) entitled *Mehaberot*. Out of gratitude to his generous friend, he put these poems in a setting that made it appear as if they had been composed entirely during his stay with him in Fermo and as if stimulated by him, though they were really composed at various different periods.

The poems deal with all the events and episodes of Jewish life and are replete with clever witticisms, harmless fun, caustic satire, and at times, frivolity. The Hebrew idiom in which Immanuel wrote lends an especial charm to his work. His parodies of biblical and talmudic sentences, his clever allusions and puns, and his equivocations are such gems of diction that it is almost impossible to translate his poetry into another language.

There are twenty-seven poems all together, including satires and letters, prayers and dirges, on a great variety of themes, both serious and humorous. A vision entitled "*Ha-Tofet ve-ha-Eden*" ("Hell and Paradise), at the end of the *diwan* (poem 28) is a sublime finale, the seriousness of which is tempered by lighter passages, the humorist asserting himself even when dealing with the supernatural world. In it, the poet recounts how, as an old man of sixty, he was overcome by the consciousness of his sins and the fear of his fate after death, when a recently deceased young friend, Daniel, appeared to him, offering to lead him through the tortures of [Hell](#) to the flowering fields of the blessed. There then follows a minute description of Hell and [Heaven](#). It need hardly be said that Immanuel's poem is patterned in idea as well as in execution on Dante's *Divine Comedy*. It has even been asserted that he intended to set a monument to his friend Dante in the person of the highly praised Daniel, for whom he found a magnificent throne prepared in Paradise. This theory, however, is untenable, and there remains only that positing his imitation of Dante. Though the poem lacks the depth, sublimity, and significant references to the religious, scientific, and political views of the time, which have made Dante's work immortal. Nevertheless, Immanuel's poem is not without merit. His description, free from dogmatism, is true to human nature. It takes a humane point of view and is tolerant toward those of a different belief, something one looks for in vain in Dante, who excludes all non-Christians as such from eternal felicity.

Despite several printings of the *diwan* as a whole and the final poem individual, and despite some attempts at translation, the book is little known or disseminated. His contemporaries even censured Immanuel as a wanton scoffer, because he is occasionally flippant even in religious matters. He fared worse with later critics, and [Yosef Karo](#), author of the *Shulchan Aruch* codex of Jewish law, forbade the reading of his poems altogether. This stricture is due to the strong admixture of the lascivious, frivolous, and erotic found in the poems. Never has Hebrew poetry appeared so bold and wanton until the modern period, notwithstanding that his work contains poems filled with true piety and even with invitations to penitence and asceticism.

תוספות רי"ד מסכת שבת דף קמט עמוד א

מאי תלמודא א"ר תנן אל תפנו אל מדעתכם
פי' לישנא דאלילים דייק
דאי כשנעשו לשם ע"ז מיירי לימא אלהים אחרים
דלא אשכחן בשום דוכתא שקרא משה לע"ז אלילים אלא ש"מ זהו פירושו של אלילים דבר ריק
שאע"פ שלא עשיתם אותם לצורך לעבדם אלא מדעתכם ומרצונכם עשיתם אותם לציור בעלמא
אל תפנו בהם:

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמט עמוד א

אל תפנו אל האלילים מדעתכם.
פרש"י ז"ל אלילים לשון חלל, והכי קאמר אל תסתכלו למה שעשו ידכם ויצא מחלל לבכם לומר
שאינ ראוי להסתכל אלא במעשה השי"ת כדי להכיר נפלאותיו וכענין כי אראה שמירך (תהלים ח')
וכו'.
והרמב"ם ז"ל גורס אל תפנו אל מדעתכם ר"ל לא תתפנו להבלים ותהיו מפנים זכרון של הקדוש
ברוך הוא מדעתכם.

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף סג עמוד ב

אל מדעתכם. אשר אתם עושין מדעת לבבכם וחלל שלכם אלילים לשון חללים כדאמרינן חללי
עלמא כך פרש"י ז"ל
והרב בעל הערוך פירש אל תפנו אל מדעתכם בזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנין אל
מדעתכם:

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף קמט עמוד א

כתב המהלך תחת הצורה והדיוקנאות כגון בני אדם שצריך בכותל חיות או דיוקנאות
ר"ל צורות של בני אדם לזכירת מעשיהם כגון מלחמות המלכים וכבושיהם
וכותבין תחתיהם ביאור אותם הענינים
כלומר צורה זו של פלוני שעשה כך וכך במלחמה זו כדי שיבינו הרואים ענין הצורות והדיוקנאות
אסור לקרותם בשבת שאין לך שטרי הדיוטות גדול מזה
ודיוקני עצמה אסורה אף בחול להביט בה
שהם דברים המושכים לבו של אדם ומפנים אותו לבטלה ומיאשים אותו מעבודת בוראו

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה י

והמצוה העשירית היא שהזהירנו מנטות אחר עבודה זרה ומהתעסק בספורה רוצה לומר בזה העיון וההתאפשרות כרוחנית הפלונית תרד על תאר כך ותעשה כך, והכוכב הפלוני יקטרו לו ויעמדו לפניו על תאר כך ויעשה הדבר הפלוני ומה שילך הדרך הזה כי המחשבה באלו הדברים והעיון באותן הליצניות הוא מה שיעורר האדם לבקש אותם ועבודתם והכתוב שהזהיר בו מזה הענין הוא אמרו (שם יט) אל תפנו אל האלילים. ולשון ספרא אם אתה פונה אחריהן אתה עושה אותן אלוהות. ושם אמרו רבי יהודה אומר אל תפנה לראותם - ר"ל אפילו להסתכל צורת הצלם הנראית והמחשבה בעשייתה אינו מותר כדי שלא יתעסק חלק מן הזמן בחלק ממנה. ובפרק שואל אדם מחבירו (קמט א) כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרות בשבת ודיוקני עצמה אפילו בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מאי תלמודא אמר רבי יוחנן אל תפנו אל מדעתכם. וכבר נכפלה האזהרה בזה הענין בעצמו רוצה לומר באיסור המחשבה בעבוד' זרה והוא אמרו יתעלה השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם. רוצה לומר כי אתה כשיעמיק לבך לחשוב בה יהיה זה מביא אותך לסור מן הדרך הישרה ולהתעסק בעבודתה. ואמר גם כן בזה הענין בעצמו (ואתחנן ד) ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח וכו'.

כי הוא לא יזהיר מהגביה האדם ראשו ולראות אותם בעיניו ואמנם הזהיר מן העיון במה שייחוס אל עבודתם בעין הלב. וכן אמרו (ראה יב) ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני יזהיר מלשאול איכות עבודתם ואף על פי שלא יעבדם. כי זה כלו מביא לטעות בהם. ודע שהעובר על זה חייב מלקות. וכבר התבאר זה בסוף פרק ראשון מעירובין (יז ב) על מה שאמרו לוקין על ערובי תחומין דבר תורה ושמו ראיית זה אמרו (בשלח טז על"ת שכא) אל יצא איש ממקומו והקשה אחד ואמר ואיך ילקה מלקות על אזהרה באה במלת אל ולא באה במלת לא, והשיבו על צד הקושיא ואמרו וכי כל מה שיבא במלת אל אין לוקין עליו אלא מעתה אל תפנו אל האלילים הכי נמי דלא לאקי. הנה הורה זה כי זה הענין לוקין עליו:

ספר מצוות קטן מצוה כט

שלא להסתכל בצלמים דכתיב (ויקרא י"ט) אל תפנו אל האלילים.

ספר החינוך מצוה ריג

שלא לפנות אחר עבודה זרה לא במחשבה ולא בדבור ולא בהבטה

שלא לפנות אחר עבודה זרה במחשבה או בדבור ולא אפילו בראייה לבד, כדי שלא יבוא מתוך כך לעבוד אותה, שנאמר [ויקרא י"ט, ד'] אל תפנו אל האלילים. ואמרו זכרונם לברכה בספרא אם פונה את אחריהם את עושה אותם אלוהות, כלומר אם אתה מתעסק בענייניה כלומר להרהר אחרי השגעונות אשר יאמרו המאמינים בה, שמזל פלוני או כוכב פלוני יעשה פעולה כן, וכן בקטורת פלונית או בעבודה פלונית, או תביט תמיד בצורות שעושין עובדיה כדי לדעת איכות עבודתה, מכל זה יהיה סיבה שתהיה נפתה אחריה ותעבדה.

ובפירוש נאמר שם בספרא שאפילו ההבטה לבד אסורה, שאמרו שם רבי יהודה אומר אל תפנה לראותן, והענין מן הטעם שאמרו שהוא סיבה לטעות אחריה, וכן כדי שלא יבטל חלק מהזמן ויתעסק באותן ההבלים, והאדם איננו נברא רק לעסוק בעבודת בוראו.

וזהו שאמרו זכרונם לברכה בשבת פרק שואל אדם מחבירו [קמ"ט ע"א] ודיוקני עצמה אפילו בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר [שם] אל תפנו אל האלילים, מאי תלמודא אמר רבי יוחנן אל תפנו אל מדעתכם.

ונכפל לא זו, כלומר באיסור המחשבה בעבודה זרה, במקום אחר, שנאמר [דברים י"א, ט"ז] השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם וגו', כלומר שאם ירבה לך לחשוב בה יהיה סיבה לנטותך מן הדרך הישרה ולהתעסק בעבודתה. ועוד נאמר בזה הענין [שם ד', י"ט] ופן תשא עיניך השמימה וראית וגו', שאין הענין שלא ישא האדם ראשו ויביט בשמים, אבל הכוונה בדבר שלא יביט בהם בעין הלב לדעת כוחן וענינן כדי לעובדן, וכמו שנאמר במקום אחר [שם י"ב, ל'] ופן תדרש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני, שימנענו הכתוב מלשאל על איכות עבודתה, לפי שכל זה הוא סיבה לטעות בה. שורש ריחוק עבודה זרה וכל אביזרה ידוע לכל אדם.

דיני המצוה ופרטיה יתבארו בהרבה מקומות בגמרא בפיזור, שהזכירנו זכרונם לברכה שלא להרהר במחשבת עבודה זרה, ואמרו זכרונם לברכה [ברכות י"ב ע"ב] שלא מחשבת עבודה זרה בלבד אסורה אלא כל מחשבה הגורמת לו לאדם לעקור דבר מן התורה, ובפירוש הזהיר הכתוב על זה במקום אחר, דכתיב [במדבר ט"ו, ל"ט] ולא תתורו אחרי לבבכם. ואמרו זכרונם לברכה [קידושין מ' ע"א] שאין הקדוש ברוך הוא מחשב לישראל מחשבת עבירה כמעשה. חוץ ממחשבת עבודה זרה שהיא נחשבת לו לאדם כמעשה.

ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר עליה ופנה אחר עבודה זרה בדרך שיהא עושה בה מעשה, לוקה.

ספר יראים סימן שנא [דפוס ישן - סה]

אל תפנו אל האלילים.

כתיב בפ' קדושים אל תפנו אל האלילים למדנו אזהרה להא דתנן בסנהדרין פ' ד' מיתות [ס' ב'] המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ והמלביש והסך והמנעיל הרי אלו בלא תעשה

פירשו לנו רז"ל בלאו דלא תפנו אל האלילים ותניא בת"כ אל תפנו לעובדם ר' יהודה אומר אל תפנו לראותם פי' להסתכל בהם אמר

ר' יהודה אינו חולק אלא מוסיף להדרש והכי תניא בשבת פרק שואל [קמ"ט א'] ודיוקני עצמה אסור להסתכל בה אף בחול משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מאי תלמודא אמר רב חנן אל תפנו אל מדעתכם.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק נא

הערה הלא בארתי לך שזה השכל אשר שפע עלינו מהשם יתעלה, הוא הדבוק אשר בינינו ובינו, והרשות נתונה לך אם תרצה לחזק הדבוק הזה תעשה, ואם תרצה להחלישו מעט מעט עד שתפסקו תעשה, ולא יתחזק זה הדבוק רק בהשתמשך בו באהבת השם ושתהיה כונתך אליה כמו שבארנו, וחלשתו תהיה בשומך מחשבתך בדבר זולתו. ודע שאתה ולו היית החכם שבבני אדם באמתת החכמה האלהית, כשתפנה מחשבתך למאכל צריך, או לעסק צריך, כבר פסקת הדבוק ההוא אשר בינך ובין הש"י, ואינך עמו אז וכן הוא אינו עמך, כי היחס ההוא אשר בינך ובינו כבר נפסק בפעל בעת ההיא, ומפני זה היו מקפידים החסידים על השעות שהיו בטלים בהם מלחשוב בשם, והזהירו ממנו ואמרו, אל תפנו אל מדעתכם, ואמר דוד שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט, הוא אומר איני מפנה מחשבתי ממנו, וכאלו הוא יד ימיני אשר לא ישכחה האדם כהרף עין לקלות תנועתה, ומפני זה לא אמוט כלומר לא אפול. ודע שמעשה העבודות האלו כלם, כקריאת התורה, והתפלה, ועשות שאר המצות, אין תכלית כונתם רק להתלמד ולהתעסק במצות הש"י ולהפנות מעסקי העולם . . .

דרשות ר"י אבן שועיב אחרי מות וקדושים

ואמר אני ה' אלקיכם, כנגד אנכי ה' אלקיך, ואומר אני ענין מוסיף אינו יוצא ממלת אנכי, שיש הפרש בין מלת אנכי למלת אני בשם, ואמר גם כן וידבר אלקים כידוע לחכמי האמת. ואמר אל תפנו אל האלילים כנגד לא יהיה לך. והוסיף אפי' דיוקנאות עצמן. ופירש רש"י זכרוננו לברכה אל תפנו אל מדעתכם, כלומר העשוי מרצונכם, ומלת אל לדעתי שימוש כמו את. והכלל שלא לחלוק להם שום כבוד. וכבר הזכיר ושם אלקים אחרים לא תזכירו. כלומר שלא יחלוק כבוד לעבודה זרה. ואסרו הגאונים ז"ל שלא יקבל אדם שבועת שקר שלהם. אבל יש מי שכתב שאין זה עבודה זרה, ומה שמזכירין בו שם שמים אף על פי שמזכירין לשם עבודתם, כיון שכוונתן לשם עושה שמים וארץ לא חשיב עבודה זרה, וכן נהגו על פיו היתר בדבר, ואפילו שבועת עבודה זרה לא אמרו אלא שלא יעשה שותפות עמו לכתחילה ולא יגרום שבועת עבודה זרה, אבל אם נדמן לו שבועת עבודה זרה נשבע לו, כך כתב רבינו תם ז"ל. וראוי להחמיר כדעת הגאונים ז"ל שאסרו כל שבועת שקר שלהם, כל זה נכלל בפסוק אל תפנו. והרמב"ם ז"ל פירש מלת אל קודש. אל תפנו אל מדעתכם כלומר לא יהיה לבבכם פנוי אפילו רגע מהאל יתברך כמו שויתי ה' לנגדי תמיד.

תורה תמימה הערות ויקרא פרק יט הערה יב

דיוקנא היא צורות חיות משונות או מעשים משונים של בני אדם. וכתבו התוס' דדוקא בשויה לשם עבודת כוכבים, אבל אם לנוי מותר, כדמשמע בע"ז נ' א' מבנן של קדושים דלא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא, משמע דאחריני מסתכלי ואין איסור בזה, ובע"ז שם כתבו דשאני צורתא דמטבע דמסתכלי בה תדיר, ונראה יותר מסתבר כתירוצם בכאן בשויה לשם עבודת כוכבים, לפי הראיה שמביא כאן מפסוק אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם, ומפרש בירושלמי פ"ג דע"ז ה"א אל תפנו לעובדם, הרי דעיקר האיסור אם מסתכל לשם עבודת כוכבים, ואין חילוק בין תדיר לאינו תדיר. אך בכלל אין דברי התוס' בע"ז מבוארים כלל, דמקשים על מ"ש דר' מנחם ב"ר סמאי נקרא בנן של קדושים משום דלא איסתכל בצורתא דמטבע, והקשו מה חסידות היא זו, הא אמרי' בשבת ודיוקנא עצמה אסורה וכו', עכ"ל, וקושייתם תמוה, דהא הם עצמם כתבו כאן בשבת דלנוי מותר, וצורתא דמטבע בודאי היא לנוי וא"כ מותר להסתכל בה, ור' מנחם ב"ר סמאי לא איסתכל גם בזו, והרי זה מידת חסידות, וצ"ע:

שיורי ברכה יורה דעה סימן קמב

ב. דין טו. או להסתכל בנויי וכו'.

ומכאן איסור מפורש לנכנסים לבתי עכו"ם לראות בנוייהם. הרד"ק בהגהותיו כ"י.

ג. בשבת דף קמ"ט ע"א, ת"ר כתב המהלך תחת הצורה וכו' ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר אל תפנו אל האלילים מאי גמרא, אמר רב חנין אל תפנו אל מדעתכם.

ופירש"י, כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמת דוד וגלית, וכותבים תחתיה זו צורת חיה פ' וכו'. ע"ש.

ורבינו הערוך פי' ערך פן, פירוש בזמן שאתם מסתכלין בהם אתם מפנין אל מדעתכם. עכ"ל. וחזה הוית להרדב"ז בתשובותיו ח"א סימן ק"ז (אלף קעח), שכתב ז"ל, ואף על גב שכתבו התוספות דמיירי שעשאוהו לשם עכו"ם ועדיין לא עבדום, הרי רש"י והר"ן (שבת סג ב) חלוקים, וכל פוסקי הלכות כתבוהו סתם, משמע דבכל גוונא איירי, וכן בדין, דכיון דטעמא הוי משום שלא יפנו אל מדעתם, מה לי צורת עכו"ם או צורה אחרת. עכ"ל.

ע"ש שהאר"ך, ודחה ראית התוס'.

אבל ק"ק במ"ש דכל פוסקי הלכות כתבוהו בסתם וכו', שהרי הרמב"ם פ"ב דע"ז (ה"ב) וסמ"ג לאוין י"ד, הביאוהו גבי עכו"ם. וכן דעת הרא"ש (שבת פכ"ג סי' ב) והטור ורבינו ירוחם (ני"ז ח"ה). וכעת לא אשכחן אלא הערוך ורש"י והר"ן דתרגמוהו אף בצורה דעלמא.
ומ"מ הירא דבר ה' יחוש לדעת הערוך ורש"י והר"ן והרדב"ז, דאסרי בכל צורה דעלמא. ויש לקצר בזה משום מוטב וכו'.

ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק ויקרא פרשת קדושים

ואחר כך כתיב אל תפנו אל האלילים ואם היה המכון על עבודה זרה ממש יקשה למה הזכר כאן, בשלמא בעשרת הדברות הזכר ראשונה אנכי ולא יהיה לך קבלת עול מלכותו מה שאין כן כאן שמדבר מקדושת ישראל קדושים תהיו. ובודאי מי שעובד עבודה זרה אינו בכלל ישראל ומה טיבו לקדושה, ולטעם זה דרשו בגמרא (שבת קמ"ט א) על דיוקנא עצמה שאף בחול אסור להסתכל ופירש רש"י שהוא צורות חיות משונות ושל בני אדם של מעשים וכו' עיין שם והיינו שבגמרא אמרו מאי גמרא אמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתכם.

ואילו לפירוש התוס' דמיירו בשויה לשם עבודה זרה הרי הוא בפשיטות אל תפנו אל האלילים ועל כן פירש רש"י צורות חיות וכהאי גוונא רק שהוא ראייה שמפנה לבו לדברי בטלה וזהו שאמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתכם שמי שלבו מלא ביראת ה' אינו מפנה לבו לדברי בטלה.

והתוס' שהכריחו ממה דקרו לרבי מנחם בן סימאי בן של קדושים דלא מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחריני מסתכלו. התוס' בעצמם (עבודה זרה נ'. ד"ה הכי גרסינן) פירשו דיוקנא עצמה על צורתא דזוזא שזה ודאי לא נעשה לשם עבודה זרה. והקשו מה חסידות איכא וכו' ותירצו שאף שהיו צריכין להצורתא דזוזא כדי לידע איזו מטבע ולא שייכא בה הפנאה מכל מקום לא היה מסתכל וכשהיה נצרך היה מראה לאחרים.

ובזוה"ק גם כן הוקשה לו לפרש הפסוק על עבודה זרה ומפרש (פרשה זו סוף ע"ב) אסור ליה לבר נש לאסתכלא בשפירו דאנתתא בגין דלא ייתי להרהורא בישא וכו' וכך הוה רבי שמעון וכו' מאיך עיניה והוה אמר לחברייא אל תפנו . . .

פעולת צדיק

רבי יחיא בן יוסף צאלח (מהרי"ץ) היה רב בעיר צנעא, בירת תימן, ואב בית-דינה במאה ה-18. סמכותו בהלכה היתה גדולה מאוד בצנעא וביתר ערי תימן, ובתשובותיו מצוטטים ספרי הלכה רבים, אשכנזים וספרדים כאחד. גם מהודו הרחוקה פנו אליו בשאלות הלכה. בין חיבוריו: זבח תודה - על הלכות שחיטה; חלק הדקדוק - על ענייני המסורה והדקדוק שבחומש, מודפס בכתר תורה (תאג) התימני (הוא המקראות הגדולות התימני); עץ חיים - פירוש לסידור התפילה התימני (תכלאל); פירוש שושנת המלך לשו"ע או"ח, הוא קיצור של פסקי המהרי"ץ, מודפס בתוך הספר שתילי זיתים.

שו"ת פעולת צדיק חלק ג סימן קפא

סי' ש"ז בש"ע [א"ח] סעי' י"ו שאסור לקרות בשבת בדברי חשק וס' עמנואל ואף בחול אסור משום אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם וכו' עכ"ל.
והנה עיקר בשבת דף קמ"ט ע"א דפי' שם דאסור להסתכל בדיוקנאות ע"ז המצויירים בכותל משום שנ' אל תפנו אל האלילים אל תפנו אל מדעתכם.
ופרש"י שם אל מדעתכם אל אשר עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם. אלילים לשון חללים עכ"ל.
לפ"ז צריך לנקוד מדעתכם המם בפתח ופשוט הוא בלשון.
ואני הצעיר קבלתי מרבתי לנקד תפנו התי"ו /הת/ בשו"א /בשוא/ והפ"א /פ'/ בפת"ח /בפתח/ אל בציר"י /צירי/ מדעתכם המ"ם /מ'/ חיר"ק /חיריק/ והכוונה לפי שבאותו עת שמסתכל בצורת הע"ז או בהסתכל בספרי חשק בהכרח שהוא מפנה מחשבתו ודעתו מלחשוב בקל ית' ומחשב בצורות הע"ז או בדברי חשק כי א"א לחשב בתרוויהו יחד כי כשזה קם זה נופל. ועיין בכ"מ ריש פ"ב דע"ז.

וראיתי להרב בעל משנת חסידים בס' אדרת אליהו כ' וז"ל: אל תפנו אל מדעתכם פי' לא תהיו פונים הקל מל' ואנכי פניתי הבית מדעתכם במה שאתם עובדים ע"ז דהא המסכה צרה להחזיק שני ריעים כאחד שהם הקדוש ברוך הוא והע"א וכו'. ועיקרא דקרא להכי אתא אף כי פירושו הפשוט הוא ההסתכלות בהם. ורש"י לא פי' כן ולדידיה קשה דיותר מפורש הוא איסור ההסתכלות בלישנא דקרא כמו שהוא ממה שהוא מפורש בדברי ר' חנין לפי פי' רש"י ז"ל. וגם שבפירושו דחק ל' אלילים והחליפו בחללים. ולדידי אין אנו צריכין לדוחק זה כלל וגם אין אנו צריכים ראייה דבצורות של נוי מותר להסתכל בהם כמו שהוצרכו התו' לבקש מדיוקא דהא פנייה אל האלילים פירושו (הפשוט) הוא ע"ז דאסר הכתוב לראות לא מה שאינו ע"ז דאין אנו מוציאים אותו ממשמעותו כמו שהוציאו רש"י ז"ל ע"כ:

דברי מלכיאל

רבי מלכיאל צבי ב"ר יונה הלוי טננבוים נולד בפולין בשנת תר"ז (1847), ומגיל צעיר הוכר כעילוי. בהיותו בן 26 בשנת תרל"ג (1873) מונה לרבה של העיר בודקי שליד גרודנה, ומשנת תרמ"ז (1887) עד לפטירתו כיהן כרבה של העיר לומזה. נחשב אחד מגדולי המשיבים בדורו. עסק גם בצרכי ציבור. נפטר בשנת תר"ע (1910), בדרך חזרה לביתו מאסיפת רבנים ועסקנים בעיר הבירה פטרבורג. הוא פרסם את תשובותיו בספר 'דברי מלכיאל'. חמישה כרכים נדפסו בחייו משנת תרנ"א (1891) ואילך במקומות שונים, ועוד שני כרכים נדפסו מעזבונו ע"י מוסד הרב קוק, ירושלים תש"ל-תשל"ו (1970-1976).

שו"ת דברי מלכיאל חלק ה סימן נא

ומ"ש בשם חי' גלאנטי בע"ז (דף נ') דלאו דאל תפנו אל האלילים אינו נוהג בנשים ולזה מותר לנשים להסתכל בדיוקנאות.

ותמה כבודו עליו. הנה ספר זה איננו אתנו.

ונראה שהוא מפרש הא דאיתא בשבת (דף קמ"ט) שאסור להסתכל בדיוקנאות משום דכתיב אל תפנו וגו' אל מדעתכם הכוונה כדי שלא יבטלו מלימוד התורה. וכמ"ש הרמב"ם בסה"מ.

וביתר ביאור כתב החינוך במצוה רי"ג שלא יבטלו את העת על עניני הבל. וס"ל להגלאנטי שזה שייך רק באנשים שמצוים על ת"ת להגות בה יום ולילה. אבל נשים שפטורים מת"ת כדאיתא בקדושין (דף כ"ט) אין שייך בהם איסור זה.

כ"נ לכאורה לישיב דבריו.

ואין זה שייך להא אי דרשינן טעמא דקרא. כי נראה דזה הוי כאלו מפורש הטעם בתורה דלכ"ע אזלינן בתר טעמא כדאיתא בב"מ (ד' קט"ו) ובכ"מ, דלשון אל תפנו מפרש הש"ס שלא יפנו מדעתם ומחשבתם הקבועה תדיר בעסק התורה ועבודת ה'.

ויש לדון בזה דכיון דקרא דאל תפנו קאי לאזהרה גם על ע"ז כדאיתא בספרא פ' קדושים וברמב"ם בסה"מ שם. וכיון דבזה מצוים גם נשים. א"כ מצוים בכל דבר שנכלל בלאו זה.

ונראה שלזה כתבו הרמב"ם והחינוך שם שנוהג בזכרים ונקיבות. ולא חילקו בזה לענין הא שאסור להסתכל בדיוקנאות.

ומטרדותי ההכרח לקצר.

ויען יוסף

ר' יוסף ב"ר יעקב יחזקיה גרינוולד ז"ל נולד בשנת תרס"ג (1903) בהונגריה למשפחת רבנים. ר' יוסף היה תלמידים של אביו בעל 'ויגד ליעקב' (בנו של ר' משה ב"ר עמרם גרינוולד רבה של חוסט, בעל 'ערוגת הבושם'), ודודו ר' אליעזר דוד גרינוולד בעל 'קרן לדוד' (אחיו של בעל 'ערוגת הבושם'), והוא עבר עם דודו לישיבה שפתח בסטמאר ולימד בישיבתו. בשנת תש"א (1941) נפטר אביו, והוא מונה למלא את מקומו כרב קהילת פאפא. מאוחר יותר נאסר בידי הגרמנים, ואשתו ועשרה מילדיו נרצחו באושוויץ. הוא שרד, ואחרי המלחמה עבר לבלגיה ואח"כ לאמריקה, ובניו יורק הקים את מוסדות 'קהילת יעקב' פאפא ועמד בראשם. נפטר בשנת תשמ"ד (1984). כתביו הרבים סודרו ויצאו לאור לאחר פטירתו בידי בניו, ספר 'ויחי יוסף' עה"ת, וספר 'ויען יוסף' - ענייני הלכה על פי סדר השו"ע. עד עתה יצאו לאור שלושה חלקים של 'ויען יוסף' על או"ח וחלק אחד על יו"ד, שנדפסו בברוקלין משנת תשנ"ה (1995) ואילך, והם הוכנסו למאגר; חלק נוסף עומד לצאת לאור.

שו"ת ויען יוסף יורה דעה סימן עה

בענין לאו דאל תפנו אל האלילים.

כתב א"ז בעל ערוגת הבושם בשער עבודה שבלב (מאמר ג', שנדפס בסו"ס ויגד יעקב על המועדים ח"ב) וז"ל בשבת דף קמ"ט (ע"א) אמרין כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר (ויקרא י"ט ד') אל תפנו אל האלילים מאי גמרא אמר ר' חנין אל תפנו אל מדעתכם פרש"י כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות או כגון מלחמת דוד וגלית, אל תפנו אל מדעתכם אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם, אלילים לשון חללים. והתוס' (ד"ה ודיוקני) והרא"ש שם (פכ"ג סי' ב') כתבו דדוקא בנעשית לשם עבודה זרה אבל העשוי לנוי מותר, כדמשמע מהא דקרי ליה לר' מנחם ברבי סימאי בן של קדושים דלא הוי מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחריני מסתכלי.

והערך (ערך פן א') פירש אל תפנו אל מדעתכם בזמן שאתם מסתכלין בהם אתם מפנים אל מדעתכם (והובא בר"ן שם ס"ג ע"ב סוד"ה הלכך), ולדבריו על כרחך צריך לומר דאסמכתא בעלמא הוא, דהא תיבת אל בסגול קרינן ליה. ולפי זה ג' מחלוקת בדבר, להתוספות ורא"ש וכן משמע מהרמב"ם לא מיתסר אלא צורה שנעשית לעבודה זרה, ולפרש"י כל דיוקנאות אסורין מדאורייתא, וכן משמע דעת השו"ע באו"ח סי' ש"ז סעיף ט"ז, ולהערוך שאר דיוקנאות אסורין מדרבנן.

וכתב המג"א בסימן ש"ז (ס"ק כ"ג) דדוקא הסתכלות אסור אבל ראייה בעלמא שרי, וביו"ד סי' קמ"ב סעיף ט"ו כתב אסור להסתכל בנוי אלילים כיון שנהנה בראיה, ולכאורה קשה: כיון דבאו"ח פסק דאף בשאר דיוקנאות אסור משום אל תפנו, אם כן על כרחך לאו משום נהנה מעבודה זרה אסור?! וי"ל דהתם ביו"ד מיירי בראיה בעלמא, דמשום אל תפנו לא מיתסר אלא בהסתכלות כמ"ש המג"א. אלו הם תוכן דברי א"ז שם. והנה בתורת כהנים (ר"פ קדושים ה"י) איתא:

אל תפנו אל האלילים, אל תפנו לעבדם, ר' יהודה אומר אל תפנו לראותן ודיי. נראה מזה דבין לתנא קמא בין לר' יהודה קרא איירי בעבודה זרה, אלא דפליגו בפירושא דאל תפנו, דלתנא קמא הכוונה פניית הלב כמ"ש הרמב"ן מלשון ואם יפנה לבבך, אשר לבבו פונה היום, ולר' יהודה הוא אזהרה על הראיה לבד אף בלי מחשבה,

ולפי"ז אי מפרשין הא דפירש רש"י בשבת דף קמ"ט דאיירי בצורות דעלמא שאינן לעבודה זרה דס"ל דאיכא בזה לאו מדאורייתא, אם כן דברי הגמרא בשבת הם דלא כתנא קמא ודלא כר' יהודה, וכיון דכלל הוא דאפוש' פלוגתא לא מפשינן, ע"כ נראה דגם לרש"י שאר צורות לא מיתסר אלא מדרבנן וכמ"ש א"ז לדעת הערוך דהגמרא אסמכתא בעלמא קאמר, אבל מדאורייתא אלילים פירושו עבודה זרה, ומצאתי גם בספר קובץ על הרמב"ם הלכות עכו"ם שכתב כן והביא מדברי הליכות עולם בשם תלמידי רשב"א דהיכא דאיתמר בגמרא לשון "משום שנאמר" אינו אלא אסמכתא בעלמא, עיין שם.

ובזה ממילא מיושב גם סתירת השו"ע הנ"ל, דבאו"ח סימן ש"ז נקט כדעת רש"י דאף בשאר דיוקנאות אסור, וביו"ד סימן קמ"ב משמע דס"ל כתוספות ורא"ש דרק בעבודה זרה אסור, ואפילו בעבודה זרה אינו אסור אלא כשנהנה בראייתו, דמש"כ באו"ח היינו מדרבנן מאסמכתא דקרא דאל תפנו, וביו"ד מיירי מאיסור תורה, דהלאו דאורייתא איירי בעבודה זרה דבהסתכלות אסור אף כשאינו נהנה, ובנהנה אסור אף בראיה בעלמא.

שולחן ערוך הרב אורח חיים הלכות שבת סימן שז

סעיף כח

כל כתב שאסור לעיין בו בשבת אם הוא חשוב בעיניו ומקפיד להשתמש לצור על פי צלוחיתו וכיוצא בזה אסור לטלטלו שהרי אינו ראוי לכלום בשבת לפיכך יש אוסרים לטלטל גט כשר העומד לגרש בו כמ"ש באה"ע סי' קל"ו ע"ש אבל גט פסול או גט שכבר גרש בו את האשה מותר לטלטלו שהרי אין מקפידים עליו לצור על פי צלוחיתו:

סעיף כט

כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם ממעשים שהיו כגון מלחמת דוד וגלית וכתוב תחתיהם זו צורת חיה פלונית וזה דיוקן פלוני אסור לקרות כתב זה בשבת גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור:

סעיף ל

וכן ספרי מלחמות (ודברי הימים של מלכי אומות העולם) וכן מליצות ומשלים של שיחת חולין כגון ספר עמנואל ואין צריך לומר דברי חשק אסור לקרותן בשבת ואפילו לעיין בהם בלא קריאה גזירה משום שטרי הדיוטות ואף בחול אסור משום מושב לצים אף אם כתובים בלשון הקודש ובדברי חשק יש עוד איסור אפילו כתובים בלשון הקודש שמגרה יצר הרע בעצמו ומי שחיברן ומי שהעתיקן ואין צריך לומר המדפיסן הם בכלל מחטיאי הרבים אבל אותן ספרי דברי הימים שיוצא מהם ענייני מוסר ויראת שמים כגון ספר יוסיפון וכיוצא בו מותר לקרותם אפילו בשבת אפילו כתובים בלע"ז (ומכל מקום אין ראוי לבני אדם להרבות בהם):

סעיף לא

יש אומרים שאסור ללמוד בשבת וביו"ט רק בדברי תורה ויראת שמים ואפילו בספרי חכמות אסור שכל ספר שאין בו סרך קדושה יש לגזור משום שטרי הדיוטות ולפי זה אפילו לטלטלם אסור ויש מתירים בכל ספרי חכמות וספרי רפואות מפני שדבר חכמה אינו מתחלף בשטרי הדיוטות ואין לגזור על זה בשביל זה וכן נוהגין להקל ולפי סברא זו מותר להביט בשבת בכלי של החוזים בכוכבים (שקורין אצטרלו"ב) ולהפכו ולטלטלו כמו שמותר לטלטל ספרי החכמה לפי סברא זו דמה הפרש בין כתוב ורשום בעט ברזל בלוחות נחושת לכתוב בספר ואין לאסור משום שמא יסלק הלוחות ויחזירן והרי זה כבונה כלי דכיון שדרך לוחות אלו להיות רפויין אין בהן משום בונה כמ"ש בסי' ש"ג:

סעיף לב

אפילו דבר שמותר לשאול מן השד בחול כגון להגיד על הגניבה וכיוצא בה שיש מתירין לשאול מן השד הואיל ואין השד עושה לו מעשה אלא שמגיד לו דבר הנעלם ממנו כמ"ש ביו"ד סי' קע"ט אסור לשאול ממנו בשבת משום ודבר דבר אלא אם כן הוא שואל ממנו דבר לצורך רפואה שאז מותר לשאול ממנו בשבת בכל ענין שמותר בחול וע"ד שיתבאר ביו"ד שם וכן כל מיני לחשים שיש בהם רפואה מותר ללוחשם בשבת כמו בחול ואין בהם משום ודבר דבר:

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סא

סעיף א

מדכתיב וכבדתו וכו' ודבר דבר, שמע מינה שלא יהיה דבורך של שבת כדבורך של חול. הילך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר. ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. ואפילו ספרי חכמה, גדולי הפוסקים אוסרים מללמוד. ואסור ללמוד בשבת ויום טוב זולת דברי תורה. ולכולי עלמא אסור לקרות במליצות ומשלים של שיחת חולין, ואפילו אין בהם דברי חשק. ואף בחול אסור משום מושב לצים, ועובר משום [ויקרא י"ט ד'] אל תפנו אל האילים, לא תפנו אחר דעתכם, שהדברים האלו מושכין את לבו של אדם ומבטלין ממנו יראת שמים. ומכל שכן ההולכין לבתי טרטיראות (שקורים קאמעדיטא) או להם ולנפשותם, דמגרי יצר הרע בנפשם, וכל שכן הקורא בדברי חשק דמגרי יצר הרע, ולכן כל אדם ירחק מהם בחול וכל שכן בשבת (סי' ש"ז). ובקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. ומכל מקום לא יאמר לו כדרך שאומר בחול, אלא אומר לו "שבת היא מלזעוק, ורפואה קרובה לבוא, ורחמי מרובים, ושבתו בשלום", וכן מותר לנחם אבלים:

קיצור שולחן ערוך סימן צ סעיף יא

כותל או טבלא שיש בו איזה צורות או דיוקנאות וכתוב תחתיהן זו צורת פלוני וזו דיוקן פלוני, אסור לקרות כתב זה בשבת ואפילו לעיין בו בלא קריאה אסור, וכן ספרי מלחמות וספרי דברי הימים של מלכי העולם, וכן מליצות ומשלים של שיחת חולין, כגון ספר עמנואל ומכל שכן דברי חשק אסור לקרותן בשבת, ואפילו לעיין בהם בלי קריאה בפיו, ואף בחול אסור משום מושב לצים, אפילו הם כתובים בלשון הקודש, ובדברי חשק יש עוד איסור שמגרה היצר הרע בעצמו, אבל אותן ספרי דברי הימים שיוצא מהם עניני מוסר ויראת שמים, כגון ספר יוסיפון וכיוצא בו אפילו כתובים בלשון "לעז", מותר לקרותם אפילו בשבת, ומכל מקום אין ראוי להרבות בהם.

ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן שז

סעיף ט

וכתב רבינו הב"י בסעיף ט"ז מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק כגון ספר עמנואל וכן ספרי מלחמות אסור לקרות בהם בשבת ואף בחול אסור משום מושב לצים ועובר משום אל תפנו אל האילים אל תפנו אל מדעתכם [ערש"י שם] ודברי חשק איכא עוד משום מגרה יצר הרע ומי שחיברן ומי שהעתיקן ואצ"ל המדפיסן מחטיאים את הרבים עכ"ל וה"ה ההולך לטרטיאות וקרטיאות והם מיני שחוק ומיני תחבולות [שם סקכ"ב] ונ"ל דכתבי העיתים אינם בכלל זה ומותר בחול לקרותן שהרי הם מודיעים מה שנעשה עתה וזה נצרך להרבה בני אדם לדעת הן במה שנוגע לעסק והן במה שנוגע לשאר עניינים אבל עניינים שכבר עברו מן העולם מה לנו לדעת אותם וכן כל דברי הבליים שיש בהם שחוק וקלות ראש וק"ו דברי עגבים עון גדול הוא ובעוה"ר נתפשטו עתה בדפוסים ואין ביכולת למחות בידם:

סעיף י

וכתב על זה רבינו הרמ"א ז"ל ונראה לדקדק הא דאסור בשיחת חולין ובסיפורי מלחמות [בשבת] היינו דוקא אם כתובים בלשון לעז אבל בלשון הקודש שרי וכן נהגו להקל בזה עכ"ל והקשו עליו אטו הלשון יש בו קדושה והלא בבית המרחץ יכול לומר דברים של חול בלה"ק [עט"ז סקי"ג ומג"א סקכ"ד] ולענ"ד נראה דה"פ דהנה רבינו הב"י כתב ג' דברים מליצות ומשלים ודברי חשק וספרי מלחמות והנה דברי חשק פשיטא שאיסור חמור הוא מטעם גירוי יצר הרע אבל אינך תרתי אותן המתענגים בהם למה אסורין והרי כבר נתבאר שאותן בני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים עונג הוא להם דמותרין לספר בהם בשבת כמ"ש בסעיף ב' וא"כ אותם הנהנין משיחות החולין ומסיפורי מלחמות למה אסורין אמנם האמת דלספר ולשמוע מותר במתענגים בזה אבל לקרות בהם הא איכא גזירה משום שטרי הדיוטות ולזה אומר רבינו הרמ"א דאין האיסור רק בשכתוב בלשון לעז דאז יש לגזור משום שטרי הדיוטות אבל כשכתובים בלשון הקודש לא שייך לגזור דשטרי הדיוטות אין נכתבים בלשון הקודש ולכן אותם שמתענגים בכך מותרים לקרותם ואין בזה גזירה דשטרי הדיוטות ולא משום קדושת הלשון הוא [כותב הא"ר סק"מ דאין בכלל זה היוסיפון ודברי הימים של ר"י הכהן וכיוצא בהם שיש ללמוד מהם הרבה יראת שמים ודברי מוסר ומותרים גם בלשון לעז ובשבת]:

שו"ת רדב"ז חלק ד סימן קז

(אלף קעח)

שאלה מעשה היה בקנדיא בראובן שסד בית הכנסת וליבן אותו ותקן אותו יפה יפה ורצה לכתוב על גובה ההיכל שמו ושם אבותיו ולהתעטף ולהתהדהד בטלית שאולה ולא זו בלבד אלא שגבה לבו עד להשחית ורצה להשים למעלה מן ההיכל סימן דגל משפחתו הנקרא ארמ"א בלעז והוא צורת אריה וכתר בראשו, ולא זו בלבד אלא שרצה לעשותו גולם ממש בולט ולקח לו אבן שיש וצוה את האומנין לעשות לו פסל דמות אריה מוזהב וכתר מלכות בראשו ויצר אותו בחרט וגו' והיה מסדר ליתנו בצמרת ההיכל ובגובהו כנגד המשתחווים, גם כתב על אבן שיש פלוני בן פלוני הגאון, והקהל יצ"ו כשמעם את הדבר הרע הזה התאבלו והשתדלו בכל כחם ואונם למנוע את ראובן מהמעש הרע הזה. ובהיות ראובן זה בעל זרוע קרוב למלכות לא אבה שמוע להם עד שהוצרכו לפזר מעות הרבה על זה ומנעו אותו בכח השררה יר"ה. ושאלו ממנו אם דבר זה מותר או אסור:

תשובה

יפה עשו הקהל יצ"ו שמנעו ובטלו שמץ עבודה זרה מבהכ"נ ועליהם תבא ברכת טוב ושכרם כפול מן השמים בזה ובבא ואלו היונא התם מסרנא נפשאי עליה. יהא חלקי עמהם ועם החכמים יצ"ו אשר החזיקו את ידם על ככה. וקרוב אני לומר שראובן חייב בכל ההוצאות שעשו הקהל לבטל ענין מכוער כזה. ומפני שלא נשאלתי על זה לא אכתוב בו דבר שלא אהיה נדרש ללא שאלו. ועל הרועים המחזיקים ביד ראובן חרה אפי שאפילו לפי דעת מי שסובר דמותר לעשות שאר צורות לוני מכל מקום יש לחוש כמה חששות כאשר אני עתיד לבאר בעזרת האל.

חדא

שעיקר הדין בעשיית שאר צורות תלוי במחלוקת. דגרסינן בפרק כל הצלמים מנקיט רב ששת חומרי מתנייתא ותני כל המזלות מותרים חוץ ממזל חמה ולבנה וכל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם וכל הצורות מותרות חוץ מצורת דרקון. ואקשינן עליה בגמרא אמר מר וכולי ואסקינן קושיין רישא וסיפא במוצא ואמצעיתא בעושה. אמר אביי אין רישא וסיפא במוצא ואמצעיתא בעושה. רבא אמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא דתניא רבי יהודה מוסיף אף דמות מניקה וסר אפס עד כאן בגמרא. נמצא לפי תירוצו של אביי ברייתא אמצעיתא דכל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם איירי בעושה ואם כן מותר לעשות כל הפרצופין חוץ מפרצוף אדם וכן כל הצורות חוץ מצורת דרקון. ובצורת דרקון איכא פלוגתא איכא מאן דאמר דכיון דאיירי סיפא במוצא דוקא במוצא אסור אבל לעשות צורת דרקון מותר. ואיכא מאן דאמר דלעשותו נמי אסור דחוץ מצורת דרקון דקתני אפילו במוצא וכל שכן בעושה. ומכל מקום מתירוצו של אביי למדנו דצורת אריה לבד וכן כל שאר הצורות מותר לעשותם חוץ מפרצוף אדם. וכן כתבה הרמב"ם ז"ל פרק שלישי מהלכות ע"ז וזה לשונו צורת הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וכולי מותר לצור אותם אפילו היתה הצורה בולטת עד כאן. וכן נראה סברת הרי"ף זכרוננו לברכה שכתב הברייתא כצורתה משמע דבכל גוונא מותר בין מוצא בין עושה בין שוקע בין בולט. וכן היא סברת הרשב"א ז"ל ורוב פוסקים נמשכו אחריהם. אבל ראיתי להרמב"ם ז"ל שכתב שכל הצורות הבולטות אסור לעשותם מפני החשד ז"ל והא דתניא טבעת שחותמה בולט וכולי לאו בדמות שמשי מרום אלא בשאר כל הצורות היא דכיון דבולטות ניהו איכא למיחש לחשדא שמא צורה נעבדת היא כיון שהוא מניחה ואעפ"י שאחרים עשו לו אסור להניחה וכן הוא אסור לעשות כל צורה בולטת שמא יאמרו לעובדה הוא עושה והא דשרינן לעיל בעושה צורות ופרצופות כולן בשוקעין איירי אבל בבולט חיישין לחשדא אא"כ עושה אותה לרבים שלא במקום חשדא. ומיהו מסתברא לי שלא אמרו אלא בטבעות וכיוצא בה שהן מכובדים אבל על המבזים מותר לצור שאר צורות בין בולט בין שוקע עכ"ל.

וא"ת איך התיר הרב זכרוננו לברכה לעשות צורת אריה כאשר העיד עליו הרשב"א זכרוננו לברכה בתשובה. לא קשיא דאיכא למימר לרפואה שאני. וכן נראה שאפי' הרשב"א לא התיר אלא לרפואה כדמשמע לשון תשובתו ואף על גב שהרב זכרוננו לברכה סובר דלהלכה מותר, דילמא למעשה לא התיר אלא לרפואה ובני דורו חלוקים עליו אפי' לרפואה. וגם הוא זכרוננו לברכה לא החליט הדבר להתיר ועיין בתשובתו סימן תי"ג. אי נמי יש לתרץ שהצורה שעשה הרמב"ם זכרוננו לברכה לא היתה בולטת אלא שוקעת. אי נמי שלא היה אלא צורת חצי הגוף כדרך שמציירים בטבעות או על הלוח אבל גוף שלם כנדון דידן לא התיר אלא אדרבא אסור בהדיא.

וא"ת

נהי נמי דנפקא מינה דלראובן שלא יעשה צורה זו בביתו לדעת הרמב"ם זכרוננו לברכה משום חשדא אבל בבית הכנסת דאיכא רבים ליכא למיחש לחשדא כההיא אנדרטי דהוי בבי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא ורב ושמואל הוו עיילי ומצלי ביה.

י"ל

דאע"ג דליכא חשדא מכוער הדבר להיות צורה זו בבית הכנסת

וההיא אנדרטי באונס הניחוהו בבי כנישתא ומשום הכי הוו מצלו ביה דאי משום חשדא ליכא דרבים הוו. ואי משום מכוער הדבר מאד הם לא הניחו שם אלא באונס הונח שם. וכן ראיתי לאחד מן הגדולים אחשוב שהוא הריטב"א זכרוננו לברכה שכתב אחר שהביא דברי הרב רבינו משה בר נחמן זכרוננו לברכה ז"ל ונראין דבריו שהרי צורת אדם

אינה נעבדת בודאי כדאמרינן לעיל אי במוצא פרצוף אדם מי אסור והתנן וכו' ואפי' הכי אמרינן בההיא אנדריטי דאוקימו בבי כנישתא דנהרדעא דאי לאו דחיישינן לחשדא הוה אסיר לצלווי התם והוא הדין לשאר צורות אעפ"י שאינן נעבדות בודאי ואין נראה לדחות משום דמכוער הדבר מאד להניח שום צורה בבית הכנסת דכיון דהוי במקום תפלה חיישינן לחשדא טפי דאדרבא מאחר שהורגלו להתפלל שם להשי"ת קודם לכן ועכשיו הכניסו שם זה האנדריטי באונס לא היה לנו לחוש לחשדא ואעפ"כ אלמלא שהרבים מתפללים שם לא היה מותר להתפלל שם עד כאן הרי לך בהדיא שמפני שהכניסו בו האנדריטי באונס לא היה מכוער הדבר. אבל להניחו שם מדעת וברצון אין לך דבר מכוער מזה. וכן נראה מדברי רבינו ירוחם ז"ל שכתב זה לשונו ונשר ושור ואריה כתבו הפוסקים שכל אחד לבדו מותר לעשותו ולהשהותו ואין אסור אלא דמות ארבע חיות יחד. ועוד כתבו הפוסקים ז"ל אף על גב דברבים ליכא חשדא מכוער הוא להם עד כאן:

הרי לך בהדיא שאפילו לבעלי השטה האחרת מכוער הדבר לרבים לעשות להם צורה כזאת וסברא זו של הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל הוא הלשון הראשון שכתב הר"ן ז"ל בפי' ההלכות והכריע אותו וזה לשונו ושאר כל הצורות כולן בולטות אסור לקיימן ואסור לעשותן שוקעות מותרות לעשותן עד כאן. וכן כתבה הר"ר דוד הכהן ז"ל בחדושי לע"ז אלא שיש הפרש ביניהם כי לדעתם לא אמרוהו אלא בצורות הנעבדות בברי אבל מן הספק לא חיישינן לחשדא כאשר כתב הר"ן בהדיא. ואלו לדעת הרמב"ן אפילו מן הספק חיישינן לחשדא ואליו ז"ל ראוי לשמוע דכיון דהוי ספקא בחשש ע"ז ראוי להחמיר ואפילו לדעת הר"ן ז"ל ולדעת הר"ר דוד הכהן ז"ל אני אומר כי צורה כזו בארצות ההם היא ודאי נעבדת ואסור לעשותה ולהשהותה בשום מקום משום חשדא ולרבים מכוער הדבר וכדכתיבנא התם קמן דאפילו למאן דפסיק כתירוציה דאביי איכא פלוגתא בעיקר דינא. וא"ת הכי פסקו כתירוציה דאביי במקום רבא. דהא אמרינן בכליה גמרא כל היכי דאיפליגי אביי ורבא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם. הא לא קשיא דלא אמרינן האי כללא אלא היכא דאיפליגו במימריה דנפשיהו. אבל היכא דאיפליגו בפירושה דמתניתא כי הכא לית לן האי כללא. ומכל מקום איכא מאן דפסיק כרבא דאמר כולה במוצא ואמצעיתא רבי יהודה היא במוסוף וכו' הילכך לפי האי תירוץ הא דתניא כל הפרצופות מותרין חוץ מפרצוף אדם במוצא דוקא מיתניא אבל בעושה הכל אסור אפי' שאר צורות ופרצופות.

והכי איתא במרדכי פרק כל הצלמים בשם רבינו אליקים ז"ל וזה לשונו ועוד יש לומר דדוקא אביי הוא דמוקי לה הכי בעושה. אבל אנן קיימא לן כרבא דאמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא וכו' אלמא במוצא מותרין ובעושה אסורין. ובמכילתא אוסר אפי' לעשות פרצוף בהמה וצפור וחגבים ודגים שנאמר כל אשר בארץ. ועל פי הראיות האלו צוה להסיר צורות אריות ונחשים ממינים שונים שצוירו בבית הכנסת בקולוניא עד כאן. ודינו של הרב זכרוננו לברכה אמת הוא. אבל ראייתו ממכילתא איני מכיר דבמכילתא דורש הכתוב והכי איתא התם לא תעשה לך פסל לא יעשה לו גלופא אבל יעשה לו אטומא תלמוד לומר וכל תמונה וגו'. יכול לא יעשה לו דמות כל סמל אבל יעשה לו דמות בהמה חיה ועוף. תלמוד לומר תבנית כל בהמה. יכול לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה דמות דגים וחגבים שקצים ורמשים. תלמוד לומר תבנית כל רומש באדמה וגו'. ומה נפשך אי קרא מיירי לשם ע"ז אם כן ליכא ראייה. ואי מיירי בעושה לשם נוי מאי מייתי ממכילתא טפי מקרא.

ויש לומר בדוחק דמדנחית מכילתא לפרושי כל הני משמע דקרא אפי' בעושה לשם נוי אסר דאי לשם ע"ז מאי איריא הני אפי' שלשול קטן נמי. ועדיין ראייתו צריכה עיון. וזה הענין כתוב בהגהה באשרי בארוכה וזה לשונו מעשה היה בקולוניא שצרו בחלונות בית הכנסת צורות אריות ונחשים. שאלו לרבינו אליקים זכרוננו לברכה והשיב שאסור לעשות שום צורה שלא להתלמד וגם כיון דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר והרוצה להעשיר יצפין נראה כמשתחוה לאותן הצורות. וכשהיה אבא מארי זכרוננו לברכה והיו מצייירין בבית הכנסת צורות אילנות ועופות ודן לאיסור. והשתא איתברר לן דכולהו אסורי בעשייה כגון הפרצופין דהיינו אדם ובהמות וחיות וצורות כגון עופות ודגים ונחשים ותולעים צלמים כגון תבנית כל דבר ודבר העשוי במדות כולם העושה אותם עובר בלאו ואם עשו לו אחרים מותר מן התורה ואסור מדרבנן עד שיפחו את צורתו מאור זרוע עד כאן.

הרי אתה רואה בעיניך כי לדעת כל הני רבוותא דבתראי נינהו העושה צורה כזו בודאי עובר בלא תעשה. ואם אחרים עשו לו צורה מותר מן התורה ואסור מדרבנן. ולדעת הרב רבינו משה ב"נ זכרוננו לברכה ותלמידיו ז"ל איכא איסורא משום חשדא ואם הוא במקום רבים דליכא חשדא מכל מקום מכוער הדבר מאד. ואם כן הם עשו מעשה להחמיר ואנו הדיוסות נעשה מעשה להקל בדבר שיש בו שמץ ע"ז אין זה כי אם רוע הלב.

ותו יש להוכיח דאפי' לדעת הרי"א זכרוננו לברכה צורת אריה או שור או נשר כיון דאיתנהו במדור העליון אפילו כל אחד לבדו אסור לעשותו דכיון שהשמיט הרב ז"ל כולה שקלא וטריא דפרק כל הצלמים וכתב התירוץ האחרון דלהתלמד שאני משמע דכולא מלתא בהכי תליא אם עושה אותן להתלמד מותר ואם לאו אסור. והדרינן נמי מכל הנך תירוץ דאביי דאמר לא אסרה תורה אלא שמישים שאפשר לעשות כמותן ולא אסרה תורה אלא דמות ארבע חיות בהדי הדדי דהיינו אריה שור נשר ואדם ולא אסרה תורה אלא שבמדור העליון. וכן כתב הר"ר [משה בר] נחמן ז"ל כי לדעת הרי"א ז"ל הדרינן מכלה סוגיין אלא שלא הזכיר בהדיא דהדר נמי מהך מימרא דרבא דלא אסרה תורה אלא דמות ארבע חיות בהדי הדדי ואפשר שמפני שזה כנגד סברת הרב זכרוננו לברכה לא הזכירם בהדיא. אבל קושטא דמלתא היא דלדעת הרב רבינו יצחק אלפסי זכרוננו לברכה הדרינן מכלהו תירוץ דאביי שלא כדברי רבינו יצחק ז"ל דכתב דכולהו תירוץ דאביי הלכתא נינהו מדלא קאמר גמרא אלא. וכן כתב הרב רבינו ניסים ז"ל דשטה זו נכונה היא אלא דהוה ליה לגמרא למימר אלא. ולדידי הא ל"ק דבתירוץ דאביי לא מצי גמרא למימר אלא כיון דחד מינייהו לא קאי לפי המסקנא. ובמסקנא דקאמר להתלמד שאני נמי לא מצי למימר אלא כיון דמעריב ותני שלשה תירוצים בחדא מחתא והם כיון דשכיח גבי רבים גבי נשיאה ליכא חשדא ודפרקים הוה ולהתלמד שאני. וכיון דלהנך תירוץ קמאי לא שייך למימר אלא דהא לא הדר ביה. גבי תירוץ דלהתלמד שאני נמי אף על גב דהדר ביה

משינויי קמייתא לא אמר אלא דוק ותשכח. אם כן נמצא לפי שטה זו דהדרין נמי ממאי דקאמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ארבע חיות בהדי הדדי ואסרינן אפילו כל אחד לבדה משום דאיתנהו במדור העליון. ואם תאמר היכי מתפרשא ברייתא דכל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם לפי שטה זו אי כפשטא קשיא. וכי תימא דה"ק כל הפרצופות שאינן במדור העליון מותרין א"כ מאי חוץ מפרצוף אדם דקתני והרי אדם בכלל פרצוף ארבע חיות איתיה. וי"ל דתנא דברייתא כולל אמרה לכל הפרצופים אבל אגן לא סבירא לן כוותיה ואין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ ומוקמינן לה בדמסתבר טפי הנך דאיתנהו במדור העליון דהיינו אריה שור נשר ואדם אפילו כל א' לבדו אסור ושאר כל הפרצופות מותרין. אי נמי הכי קאמר כל הפרצופים מותרין חוץ מפרצוף אדם וחביריו דאיתנהו במרכבה העליונה. והא דנקט אדם לאשמועינן דאפילו במוצא אסור ובודאי דאם כך היתה כוונת הרי"א"ף זכרונו לברכה לא הוה לסתום הברייתא כולי האי. לפיכך נראה דהרי"א"ף ז"ל מוקי לה במוצא כרבא ואתיא כפשטה. אבל בעושה אסור והני מילי הצורות שהיו במרכבה אפי' כל אחד לבדו דלית לן תירוצי דרבא אבל שאר כל הצורות מותרות וצורת אדם אפילו במוצא אסור. נמצאו שלשה חילוקים בדבר צורת אדם בכל גוונא אסור שאר כל הצורות בכל גוונא מותר צורת אריה ושור ונשר במוצא מותר ובעושה אסור. הרי לך לפי שטה זו שהיא הנכונה לדעת הר"ן ז"ל דצורת אריה לדעת הרי"א"ף ז"ל אסור לעשותה. ואפילו אם תרצה לומר שדעת הרי"א"ף כדעת הרמב"ם שהתיר כל הצורות ואפילו צורת אריה לא תיקשו לן כולי האי למה השמיט הרב מימריה דאביי דכיון דכתב תירוץ בתרא דלהתלמד שאני והביא שתי הברייתות הכל בכלל ואי לאשמועינן דלא אסרה תורה אלא דמות ארבע חיות בהדי הדדי כיון דתני חוץ מפרצוף אדם ידעינן דלא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי. דאי כל אחד לבדו הרי אדם בכלל דמות ארבע פנים ואדרבא בעלי החדושים הקשו תרתי למה לי ותירצו לעבור עליו בשני לאוין. אי נמי אם מצא פרצוף אדם שאסור להשלים עליו דמות ארבע חיות. מכל מקום אפי' לפי שטה זו למדנו דחמירי הצורות שהם במרכבה יותר משאר צורות דהא איצטריכא ליה לאביי לחזותי לא אסרה תורה אלא דמות ד' חיות בהדי הדדי. ותו איכא לאוכוחי דאפי' המתירים שאר הצורות ואריה בכלל בנ"ד מודו דאסור לעשותו בבית או בשדה דאיכא משום לא תלכו בחקות הגוים. לפי שחק הוא לעובדי כוכבי' ומזלות בכל מקומות מושבות /מושבותם/ ודירתם שמציירים אותו הכוכב שעובדים בבית תפלתם ובבית ועדם ועל פתחיהם ועל הנס שלהם. כללא דמלתא אין בית ולא כלי מוכב אשר אין שם מת ואומרים שזה הוא הגדול שבכולם ועל כן מצייירין אותו עם כתר בראש אותו הכוכב או דבר אחר ואף על גב דבנדון דידן אין הצורה דומה לצורה שהם עובדים שפעמים עושים אותה בעלת כנפים כנשר לעוף מ"מ גם הם לפעמים מצייירין אותו בלא כנפים ובלא דבר אחר.

וכמדומה לי שמעתי מפי אחד מאלו שעובדים כוכבים או דמות כל ואמר לי כי בזמן שעולים לבית תפלתם או ביום אידם מצייירין אותו בכנפים כנשר יעוף בשמים ואעפ"י ששקר נחלו אבותם מ"מ למדנו מהם כי בימי ציורים מצייירין אותו. אם כן כל ישראל המציייר צורה כזו על פתח ביתו או על הארמש שלו או בכל מקום שיהיה בממשלה היא עובר משום ובחקותיהם לא תלכו שהוא מראה בעצמו שהוא תחת ממשלת השר שלהם ומה' יסור לבו ואינו בכלל יעקב חבל נחלתו. וכי תימא דלא שייך בכי האי לא תלכו בחקות הגוים ליתא דהא כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"א מהלכות עכו"ם וזה לשונו ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של ע"ז כדי שיכנסו בו רבים כמו שהם עושים וכל העושה אחד מאלו וכיוצא בו לוקה. וכתב עליו הראב"ד ז"ל איני יודע מהו זה אם יאמר שלא יעשה בו צורות כמו שהם עושים או שלא יעשה חמנים לקבץ בו את הרבים כדרך שהם עושים ע"כ. הרי לך בהדיא כי עשיית הצורות כמו שהם עושים הוי בכלל הלאו. ולדעתי שכן הוא כיון שצורה זו חוק הוא להם. והשתא ומה אי אערקתא דמסאנא אמרינן ייהרג ואל יעבור כל שכן בצורה כזו. ואף על גב דמוקמינן לההיא בשעת הגזרה מכל מקום איך נעשה אנחנו מדעתנו ורצוננו בלי אונס וכופה דבר מכווער כזה אשר לא שמענו ולא ראינו מימינו כמוהו. ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דרוח מינות זרקה בראובן. ורוצה שישתחוו לבבואה שלו. ותו איכא לאוכוחי מתשובת הרא"ש ז"ל כתובה סימן ה' על ענין המחצלת הנקראת סיג"אד' בלשון ערב ואסר לתלותה בבית הכנסת וצוה להוציאה משם ולא לישב עליה. והשתא ומה אם הסיגאד"ה שמפני שנהגו בני הישמעאלים לסגוד עליה שעל כן נקראת סגאד' והישמעאלים אינם עובדים ע"ז כאשר כתב הרמב"ם ז"ל בתשובה. ואפילו הכי אסר להניח בביהכ"נ כל שכן צורה כזאת ובארצות עובדיה וזה לשון בסוף תשובתו כיון שכן נראה שאסור לתלותה בבית הכנסת וכל שכן בצדי ההיכל וצריך להוציאה משם כדי שלא ישאר לה שום זכר בביהכ"נ כי מה לנו להניח בביהכ"נ דבר כזה שהוא מוכן ומזומן לתפלתם ואין ראוי לשום ישראל לערער על זה כדי להניח שום מחצלת כזו בבית הכנסת וכל העובר על זה הוא נוטה מדרך ישר' לדרך רעה וראוי ליסרו עד כאן. וגם על האוסר תמהתי איך לא זכר תשובה זו שהיא תשובה נצחת לנדון דידן כי מי הוא אשר חננו ה' דעה והשכל שלא יודה שיש בצלם אריה בולט מזהב וכתר בראשו בארצותם יותר שמץ ע"ז ממה שבמחצלת שסוגדין עליה הישמעאלים שאין בה אלא צורת משקל שחור וגם בטוליטולה נהגו איסור בזו המחצלת. וגם אנו בענינותנו נהגנו במצרים כשאנו מתפללים בבית מן הבתים בברית מילה או בבית האבלים ופורשים מאלו הסיגאדאש בבית אנו מצויים להסירם בשעת התפלה. גם מאותה תשובה של הרא"ש זכרונו לברכה למדנו כי ראובן זה ראוי ליסרו אם לא יאבה שמוע דכתיב ואם לא ישמעו בשלח יעבורו. ותו איכא ראייה מהא דתניא במסכת שבת פרק השואל כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת ודיוקנה עצמה אף בחול אסור להסתכל בה דכתיב אל תפנו אל האילילים. וכתב עלה רש"י והר"ן זכרונו לברכה כגון בני אדם שצריין בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם כמו מעשה דדוד המלך עליו השלום וגלית הפלשתית. הרי לך בהדיא דשאר צורות של חיות אסור להסתכל בהן אף בחול מפני שמפנה אל מדעתו. וכל שכן גולם אריה מזהב וכתר מלכות בראשו בבית הכנסת שהכל יהיו מסתכלין בו וראובן זה חוטא ומחטיא. ואעפ"י שכתב התוספות דאייירי שעשאוה לשם ע"ז ועדיין לא עבדום הרי רש"י והר"ן ז"ל חלוקים וכל פוסקי ההלכות כתבוה סתם משמע דבכל גוונא איירי שעשאוה לשם ע"ז ועדיין לא הוי משום שלא יפנו אל מדעתם מה לי צורת ע"ז מה לי אחרת. ומהאי טעמא נמי לא מפלגינן בין דיוקנאות לשאר

צורות חיות משונות. והא דקתני ודיוק' עצמה ה"ה לצורות חיות משונות ואסיפא קאי. גם הראיה שהביאו מתוספות ז"ל אינה מכרחת דכתבו ז"ל דהא בנן של קדושים לא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא מכלל דאחריני הוו מסתכלי ע"כ. ואיכא לדחויי דילמא אחריני נמי לא הוו מסתכלי בשאר צורות משום אל תפנו אל האילילים אבל צורתא דזוזא כיון דרגלי בה ודשו בה אף על גב דהוו מסתכלי בה לא הוו מפנה דעתייהו מאתו יתברך. ובנן של קדושים אפילו בצורתא דזוזא לא הוו מסתכלי. הילכך צורה משונה כאריה מוזזה וכתר מלכות בראשו מונח למעלה מן ההיכל הכל מסתכלים בו ומפנים אל מדעתם. וזה דבר ברור לכל בעלי הישר המודים על האמת. ותו איכא טעמא אחרינא שהרי האריה הוא מלך על כל בני שחץ ומושל על כל החיות ועל כל הבהמות והוא הגבור על כולן ועל כן נמשל בו יתברך דכתיב אריה שאג מי לא יירא. וכבר ידעת שכל הדברים יש להם שר ומושל ודוגמתם למעלה ואם כן ראובן זה שעשה צורת אריה ונתן כתר מלכות בראשו כאלו מכתיר וממליך את דוגמתו על כל העולם ונמצא שהוא נותן כח וממשלה לאל אחר וזה הוא סוד ע"ז ליודעים רחמנא ליציל ונוסף על זה שנותן אותו למעלה מספר התורה הנתון בהיכל. וקרוב בעיני שהוא קוץ בנטיעות. ואל יהי טעם זה קל בעיניך שהרי הוא נכון כפי הנגלה והנסתר ובפחות מזה טעו הראשונים. והוא הדין והוא הטעם אם מכוין ראובן להגביה דגלו ונסו שנראה כאלו מגביה אותו למעלה מספר תורה וכאלו רוצה שישתחוו לדגלו ונסו שיש בזה שמץ ע"ז. ואעפ"י שיאמר ראובן כי מעולם לא נתכוון לדבר מזה גם אנו נודה לו. אבל מ"מ אין ראוי לעשות דבר שאינו הגון מצד עצמו אעפ"י שלא תהיה הכוונה רעה כי האדם יראה לעינים ואינו יודע מה שבלב וזה מבואר מעצמו אין צורך באורך. תו איכא טעמא אחרינא כיון דאיכא כמה וכמה עכו"ם שהורגלו בעבודת צורתם וצלמם א"כ גם לצורה שהם מכבדים אותה יותר משאר הצורות שלהם בארצות היושבים שם ודאי עובדים אותה שרי אין מבחינין בין צורה זו לצורה זו אלא הפקחים שבהם וכמה פעמים ראיתי אותם נשבעים בכוכב שלהם. וכיון שכן ראוי להחמיר בצורה זו בארצם כצורת דרקון בשאר ארצות. ואפי' אם תמצא לומר דספיקא הוא ראוי להחמיר כיון שהוא ספק ע"ז שכן מצונו שהחמיר הכתוב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם וגו'. תו איכא טעמא אחרינא שע"ז שמסתכלים בצורה זו אין מכוונים לבם לאביהם שבשמים וכן כתוב במדרכי בשם הר"ב ז"ל נשאלתי על אותם שמציירים במחזורים צורת חיות ועופות אם יפה הם עושים או לא. והשבתי שלא יפה הם עושים שמתוך שהם מסתכלים בצורות הללו אין מכוונים לבם לאביהם שבשמים מיהו אין כאן איסורא משום לא תעשה לך פסל דהא מסקינן בפ' כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו ואפילו חשד ליכא בציורים שהם ממני צבעונים בעלמא ואין בהם ממשות כלל דלא חיישי לחשדא אלא בחותם בולט וכו' למדנו מדבריו שבכל הצורות כולן איכא למיחש לחשדא אם הם בולטות ולא חילק בין אם הן נעבדות או בלתי נעבדות. וכן נראה שהיא סברת רבינו אליקים ז"ל וההג"ה שכתבנו לעיל. וטעמא דמלתא נ"ל כיון דעכו"ם כל מאי דמשכח מן הצורות פלח אם כן איכא למיחש לחשדא. ומיהו חומרא גדולה היא בעיני שיהא אסור לעשות שום צורה בולטת אלא מינקט מלתא מציעתא עדיף והוא דעת הרמב"ן ותלמידיו ז"ל שאם הצורה ידע' בודאי שאינה נעבדת לא חיישינן בה לחשדא. ואם הוא ספק אזלינן לחומרא. א"נ כאשר פירשתי אני בדעת הרי"א דצורת אריה ושור ושור דאיתנהו במדור העליון אף על גב דידיעין בודאי שאינן נעבדות איכא למיחש לחשדא אבל שאר הצורות לא. וכן נראה לי דעת רבינו ירוחם ז"ל שכתבנו למעלה והיינו דנקט הני תלת ובנדון דידן נפקא מינה לראובן בעצמו בביתו שהוא אסור לעשותו ולהשהותו משום חשדא ובבית הכנסת דאיכא רבים דליכא חשדא מכוער הדבר לכולי עלמא. עוד יש בענין המכוער הזה חלול השם גדול לאין קץ מכמה צדדין וצדדי צדדין. ומפני שראיתי להר"ר אליה קפשאל נר"ו שהאריך בטעם זה בקונדריו קצרותי בו ותראנו משם. עוד יש ראייה ממה שאמרו ז"ל אסור לאדם שיתפלל אחורי רבו ושמעתי בטעמו של דבר שלא יאמרו משתחוה הוא לרבו. וכמדומה לי שהוא מן הירושלמי אלא שלא נפנתי לבקש. ומזה הטעם בעצמו אנו אוסרים להתפלל כנגד המראה שלא יאמרו משתחוה הוא לבבואה שלו. ואם הם ז"ל חששו לחששא רחוקה כזו אנו לא נחוש שלא יאמרו משתחווים הם לצורת אריה שהוא מכלל נושאי המרכבה. ובכמה מקומות חששו רבותינו ז"ל למראית העין. עוד יש טעם אחר כללי דתנן אל ישנה אדם מפני המחלוקת וכל דבר שיש בו קנאה ושנאה ודאי באים לידי מחלוקת. ועוד כי למחר יבא אחר לחדש דבר בבית הכנסת ויאמר גם אני אשים הארמש שלי בבית הכנסת ונמצא הבית מלא זבחי ריב ומזה הטעם אני אומר שאין לראובן לחדש שום דבר בבית הכנסת אשר לא עשו הראשונים ולא לשים בבית הכנסת שום דבר אפילו שאין בו צורה כלל חוץ מהנהוג מפני המחלוקת וכבר ידעתם עונש המחלוקת כי מנפש ועד בשר יכלה וראוי להתרחק ממנו כהתרחק מן האפעה. ומזה הטעם בעצמו אין ראוי לשום יחיד שיעשה דבר בבית הכנסת שנראה כמחזיק בו. דאע"ג דאין מחזיקין בשל רבים מכל מקום יש מחלוקת. ודרך כלל כל דבר שימשך ממנו מחלוקת ראוי למונעו. ועל ענין שמו ושם אבותיו לא אדבר בזה פן אחלל כבוד המתים שכבר מתו אבל בדרך כלל אומר לך שאין דרכנו לקרא גאון אלא לאותם שהיו אחר רבנן סבוראי קודם הרי"א ז"ל. ושמעתי אומרים שתנאי הגאון היה שיהיה יודע שיתא סדרי על פה גמרא ומשניות, אבל מה נעשה לדורות אחרונים שכבר נהגו.

כללא דמלתא שהמעשה המגונה הוה אסור מכמה טעמים חדא שעיקר הדין פלוגתא. ותו דיחוש לאחורונים שעשו מעשה. ותו דמקצת הראשונים לא התירו אלא לרפואה. ותו דמינקט לחומרא באיסורי תורה עדיף טפי. ותו כיון שיש בזה שמץ ע"ז ראוי להחמיר. ותו דקרוב לודאי שעובדים לצורה זו. ותו דאפילו אם הוא ספק יש להחמיר משום חומרת ע"ז ותו כיון דצורה זו מכלל נושאי המרכבה ראוי להחמיר בה. ותו דבבית הכנסת מכוער הדבר. ותו דאית בה משום ובחוקותיהם לא תלכו. ותו דאסור להסתכל בדיוקנאות. ותו דאיכא חלול השם. ותו דאין ראוי שיהיה בבית הכנסת שום רמז להם. ותו דעל ידי שמסתכלין בצורה אין מכוונים לבם. ותו דמגביה את כח האריה למעלה מספר תורה בהיכל. ותו דנראים כמשתחווים לצורה. ותו שיש בדבר מחלוקת. הרי לך כמה טעמים שכל אחד לבדו מספיק לכל חרד אל דבר ה' כל שכן בהצטרפות כולם. ואם יסכימו חברי אמינא בשמתא דשמתיה ברק למרוז ליהוי כל מי שיניח צורה זו או כיוצא בה בבית הכנסת. ושאר ישראל הכשרים פטורים ועליהם תבא ברכת טוב:

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קכח

שוכ"ט ל"נ הרב המאה"ג המופלג שלשלת היחס כש"ת מו"ה אליעזר הורוויץ סג"ל נ"י רב בע"מ וויען.

גי"ה ושם נאמר כי נשאל נשאל כבוד פר"מ מישראל א' כשר אחד הרוצה ללמוד אומנות פסילת אבנים וציור צורת אצל אומן שם כדי שיעשה הוא אומן להתפרנס מעשיית צורות לנוי לפני מלכים יתיצבו אך יש איסור בעשיית צורת אדם שלם בולט ואם יעלה להיות אומן בדבר ישתדל לעצמו משרתים אינם נימולים לגמר צורת ההמה אך עתה בעת לימודו בפני רבו (מיינסטר /מורה לאמנות/) ובפרט במקום קיבוץ האומנים והתלמידים שם באקדעמיה ע"כ צריך הוא לגמור הרבה צורות שלימות ממעשי ידיו לעיני רואה אם מותר או לא וחשב השואל שזה בכלל אתה למד להבין ולהורות ויפה השיב פר"מ נ"י להבין ולהורות דהתם הלכה למעשה אבל ללמוד לעשות לא הותר אך מ"ש מעלתו דבז"הז דליכא סנהדרין לא שייך כלל להבין ולהורות ז"א דהרי ר"א ור"ע אחרי ביטול סנהדרין הי' שכבר מ' שנה קודם החורבן גלתה סנהדרין ומ"מ למד לו נטיעת קשואים להורות וכן ר"ח בן תרדיון אחר חורבן הי' והוגה הי' באותיות להורות ואע"כ דאין דנין בזה"ז מ"מ מחויב ללמוד הכל ודרוש וקבל שכר ומ"ש מעלתו דהרמב"ם השמיט הך דלהבין ולהורות כבר כ' פר"ח בהלכ' ע"ז דסמך אמ"ש בהלכ' סנהדרין שצריכי' לידע שארי חכמו' שיכולו לדון ע"ז ומכשפה הרי מבואר שמות' ללמוד להבין ולהור' ועוד רמז בכאן בהלכ' ע"ז שכ' צור' אפי' לנוי אסור משמע לנוי אסור' אבל להבין ולהורות שפיר דמי.

אבל מה שיש לעיין בזה מ"ש רמב"ם פ"ג מע"ז ה"ט וסמ"ג סי' כ"א וז"ל כדי שלא יטעו בהם הטועים ויסברו שהם של עכו"ם עכ"ל לשון זה צ"ע דודאי אין הכוונה שמשום חשד נאסר כמו מוצא צורות ומקיימם אלא כוונה שאסור לעשותם משום מכשול שעתיד אדם להכשל בהם וא"כ אם יעשה העושה ומיד ישברם ויכתתם כנבל שבר יוצרים או אפילו רק לסמא עינא דדין סגי ויהי' מותר לעשות וזה קולא גדולה דלכאור' משעת מעשה עביד איסורא אפי' ישבר אח"כ לא תיקן הלאו שעבר ומנ"ל לרמב"ם לבדות טעם ולהקל עי"ז וכבר עלה במחשבתי קצת לומר דרמב"ם אזיל לטעמי' דכ' פ"ג הל' ו' העע"ז מאהבה כגון שחשק צורה זו מפני מלאכתה שהיא נאה ביותר וכו' אם קבלה באלוקות חייב סקילה ואם עבד דרך עבודתה או בא' מד' עבוד' פטור והנה פטור מחטאת אבל אסור ומגונה בודאי ורמב"ם מפרש כן פלוגתת אביי ורבא העובד ע"ז מאהב' סנהדרין ס"א ע"ב ע"ש וס"ל דחיישי העוש' צורה עצמה לנוי אולי אחר גמר מלאכתה תהי' נאה ביותר ויחשק הוא או העומדי' אצלו לנויות הצורה וישתחוה לה אפי' שלא לאלהו' אלא לנויתה ומפני זה אסור לעשות' אפי' ישברנו מיד ואף על פי דרמב"ם לא כ"כ אלא בצורה הנעבדת והוא חושק לנוי שלה אבל מ"מ הצור' נעבדת בעלמא ר"ל ה"נ צורת אדם נעבדת בכל מקום ובכל זמן לעע"ז אע"פ שזו נעשית לנוי מ"מ צורה הנעבדת היא ואם חושק ומשתחוה לה עושה אי' ומש"ה אסרה התורה העשייה כנ"ל ליישב בדוחק.

מ"מ לא ידעתי שום היתר אך נ"ל דבקל יכול להשתדל בבוא יומו לעשות צור' כנ"ל יניחנו סומא בעין א' ויגמרו א' משארי תלמידים אינם נימולי' העומדי' שם אם כה יעשה ויתפרנס בהיתר ולא באיסור יהי' ה' עמו ועמנו אל הכ"ד א"נ: יום ב' ט' מרחשון תקב"ץ לפ"ק.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן סט

ומה ששאל מע"כ באחד שמסחרו הוא למכור סטעמפס לאלו האוהבים לקבל סטעמפס מכל המדינות ויש מדינות שמצויירים על הסטעמפס כומרים ושתי/וערב/ ערב שלהם אם מותר לו לסחור בזה. הנה לע"ד אין לאסור דהם רק כהצורות שעל המטבעות שכתבו התוס' והרא"ש בשבת דף קמ"ט ד"ה ודיוקני שמותר כדמשמע מר' מנחם בר' סימאי שקרו ליה בנן של קדושים משום דלא הוי מסתכל בצורתא דזוזא מכלל דאחריני הוו מסתכלי וכתבו הטעם משום דרק בשויה לשם עבודת גלולים אמר שאסור להסתכל בה אבל כשנעשה לשם נוי מותר עיין שם. וטעם זה שייך אף בצורות שעל הסטעמפס/הסטעמפס/ שלא נעשו אלא לנוי ולסימן כמו על המטבע. ועיין בתוס' ע"ז דף נ' בד"ה ה"ג שכתבו טעם אחר בהיתר הסתכלות במטבע דכיון שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה ופשוט שאין כוונתם כשכבר הורגל לראות דא"כ יקשה איך הורגלו מתחלה לראות בצורת המטבע וגם איך מותר במטבע חדשה שלא מצינו חלוק בזה וגם איך מותר עני שלא מצוי אצלו מטבעות. אלא הפירוש הוא דמחמת שנעשה לראות בה תדיר לא כדרך שאר ע"ז שנעשה רק להסתכל בה בעת שרוצים לעובדה, לא שייך הפנאה בהסתכלות כיון דידוע לכל שההסתכלות בה הוא בשביל ענין המטבע. וא"כ גם הסטעמפס הוא ממש כן דנעשו לראות בה תדיר לצורך שיש לעשות בהסטעמפס שהוא לדבקם במכתבים וכדומה. עכ"פ באותו הטעם שמותרין להסתכל במטבעות ישנו גם בסטעמפס.

וגם לא ברור לי שיהיה בכלל איסור להסתכל בשתי ערב שלהם דיותר נוטה שליכא איסור כיון שאינו הע"ז עצמה שעובדין לזה רק איזה חק עכו"ם להחזיק סימן זה לעבוד הע"ז בזה שלא מצינו בכה"ג שיהיה אסור בהסתכלות ורק מצד הרחקה מן הכיעור יש להחמיר בנעשו לעבודתם כחק שלהם ולא במטבעות וסטעמפס שאין אף להחמיר. וצורות כומרים אם יש שם, הוא כמו צורות מלכים ושאר אנשים שאין עובדין לצורות הכומרים. ולכן איני רואה שום איסור בהמסחר בהם ובהחזקתם בתוך שאר סטעמפס של שאר מדינות.

ויש עוד טעם גדול בסטעמפס שהרי נעשו באופן שמבזין את הצורות דמלכלכין אותן בהפאצט/דואר/ שרושמין עליו בחותם לפוסלו מלהדביקו עוד הפעם וגם שמשליכין אותם באשפות אחר שנוטלין משם את המכתבים, ואת שאינו נוהג בו משום אלוה אין לאסור כדאיתא בע"ז דף מ"ד לענין שמותר לרחוץ במרחץ של אפרודיטי וכ"כ אין לאסור להסתכל מטעם זה.

שׁו"ת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן כ

נשאלתי אם יש איזה דגוד איסור לבקר בגן החיות ולהסתכל בחיות ובעופות הנמצאים שם. או אין בזה שום קפידא.

(א) בשבת (קמט) ת"ר כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת. (גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות. רש"י.) ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנא' אל תפנו אל האלילים. מאי גמרא, אר"ח אל תפנו אל מדעתיכם.

ופרש"י, דהיינו כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות, או דיוקנאות של בני"א כגון מלחמת דוד וגלית וכותבין זו צורת חיה פלונית וכו'. אל תפנו אל מדעתיכם, אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם, אלילים לשון חללים. ע"כ.

ובתוס' ע"ז (נ) בד"ה ה"ג בן של קדושים, וא"ת מה מדת חסידות הוא דלא מסתכל בצורתא דזוזא, הא אמרי' בפ' שואל (קמט) ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום אל תפנו אל האלילים. ושמא בצורתא דזוזא שרגלי לראותה תדיר לא שייכא הפנאה. ע"ש.

ומוכח מד' התוס' שהוא איסור ממש מן הדין. ובערוך (ערך פו) הביא לשון הגמ', ופי', שבזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנים אל מדעתיכם. עכ"ל. וכ"כ הר"ן. גם המאירי שבת שם כ', דה"ט משום שהם דברים המושכים לבו של אדם, ומפנים אותו לבטלה, ומסירים אותו מעבודת בוראו. ע"כ.

ומוכח מכל הני רבוותא שבכל צורות חיות אסור להסתכל אפי' לא נעשו לע"ז. אבל התוס' שבת שם כ', דהיינו בעשאום לשם ע"ז, אבל לנוי מותר. וכדמשמע מבין של קדושים דלא הוה מסתכל בצורתא דזוזא, מכלל דאחריני הוה מסתכלי. ע"כ. וכ"כ הרא"ש שם דמייירי בעשאום לשם ע"ז אפי' עדיין לא עבדוה. ע"ש.

(ב) והרמב"ם (פ"ב מה' ע"ז ה"ב) כ' ז"ל, ספרים רבים חברו עובדי ע"ז בעבודתה היאך עיקר עבודתה ומה מעשיה ומשפטה, וצונו הקדוש ברוך הוא שלא לקרות באותן ספרים כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה. ואפי' להסתכל בדמות הצורה אסור, שנא' אל תפנו אל האלילים. וכ' מרן הכ"מ, שמקור דברי רבינו בשבת (קמט) ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה כו'. וא"ת אי כפי' רבינו בדיוקנאות של ע"ז מייירי מאי בעי הש"ס מאי תלמודא, הא פשטיה דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים. ונ"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם ולא לאסור להסתכל בצורה אתא. ולהכי בעי מאי משמע, ומהדר ליה דדרשי' אל תפנו אל מדעתיכם דהיינו בהסתכלם הע"ז. ע"כ.

ובאמת שבתורת כהנים (ר"פ קדושים) שנינו, אל תפנו אל האלילים, אל תפנה לעבדם. ר' יהודה אומר אל תפנה לראותם.

ורש"י בפירושו עה"ת, כ', אל תפנו אל האלילים, לעבדם. ע"כ.

ומעתה בודאי שהוצרכנו לדרשא דאל תפנו אל מדעתיכם. וכמ"ש מרן הכ"מ. (וע"ע להלן בסמוך.) ולפמ"ש הרא"ש דקמ"ל אפי' עדיין לא עבדוה, י"ל דמש"ה קא בעי מאי תלמודא, דפשטיה דקרא לא קאמר אלא אלילים ממש דהיינו ע"ז שנעבדה. ואף על גב דק"ל כר"ע (ע"ז נא): דע"ז של עכו"ם אסורה מיד, ומפיק לה (שם נב) מדכתיב פסילי אלהיהם תשרפון באש, כיון שפסלו נעשה אלוה. מ"מ נ"מ לע"ז של ישראל דבעין בה עד שתיעבד. וכר"ע שם. וכפסק הרמב"ם (פ"ז מה' עכו"ם ה"ד). ע"ש.

ובנימוקי בעלי התוס' בס' מושב זקנים (הוצאת ידידי הרב סלמאן ד' ששון, לונדון תשי"ט, עמוד שמ"ד) כתב, אל תפנו אל האלילים, פרש"י לעובדם. וקשה דכפ' שואל (קמט) מוכח דאפי' לראותם אסור, דתניא התם ודיוקנא עצמה אפי' בחול אסור שנא' אל תפנו אל האלילים, אל תפנו אל מדעתיכם לראותם.
ותי' ה"ר שמואל דמוקמי לה כיחידאה ולית הלכתא כוותיה, דתניא בספרא, אל תפנו אל האלילים לעובדם, ר' יהודה אומר אפי' לראותם.

ונהגו בני לעיין בצורות שעל התועבות.

והרי"ח אמר הואיל וסתמא דתלמוד דידן בפ' שואל מסיק שאפי' לראותם אסור, ודאי כך הלכה. וכ"כ רב נסים גאון שאסור לראותם.

וראו להחמיר הואיל וכתוב הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה. עכ"ל.

ולפע"ד אפי' לת"ק דר' יהודה שסובר דהיינו לעבדם, מודה דמדרבנן מיהא אסור להסתכל בהם. ומש"ה דייק התנא דברייתא בפרק שואל (קמט) וקאמר, ודיוקנא עצמה אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים. וכדגרסי' בגיטין (כו סע"א), שנאמר וכתב לה, והא כי כתיב לה אתורף הוא דכתיב, אלא אימא משום שנאמר וכתב לה לשמה. ופרש"י, אלא לא תימא שנאמר דמשמע מיניה יליף, אלא משום, כלומר משום שנא' בתורף וכתב לה לשמה, גזרינן טופס (מדרבנן) אטו תורף דאורייתא. עכ"ל.

וה"נ אסרינן מדרבנן כדי שלא ימשך אחריהם לעבדם.

וכן י"ל בכונת רש"י עה"ת שפי' דהיינו לעבדם, משום דמשמע ליה שכל איסור זה דהסתכלות אינו אלא מדרבנן.

ולפ"ז אלה שנהגו להקל אין להם ע"מ שיסמוכו. ודו"ק.

ועכ"פ מבואר מדברי בעלי התוס' הנ"ל דדוקא בצורות של ע"ז יש להחמיר ולא בצורות בעלמא. וכדברי התוס' (שבת קמט) ושלא כדברי התוס' (ע"ז נ) הנ"ל.

ואין להקשות שאיך התוס' סותרים עצמם בזה ממקום למקום, שמלבד שידוע שהתוס' ע"ז הם מרבינו פרץ, וכמ"ש החיד"א בשם הגדולים (מע' ספרים, תוספות). ובשד"ח כללי הפו' (סי' ט אות ז). עוד בה שבכ"מ אין להקשות מתוס' שבמסכת זו לתוס' שבמסכת אחרת, שרבים הם בעלי התוס'. וכמ"ש כן בשה"ג שם. וע"ע בשו"ת צפית בדבש (סי' נו דמ"ו ע"ד) ובשו"ת עולת איש (חיו"ד סי' י דל"ג ע"ד). וע"ש. ובס' פרשת הכסף (פ"ב מה' ע"ז ה"ב) התקשה בזה ללא צורך. וזה פשוט.

+בענין מש"כ מהתוס' אל תפנו אל האילים לעבדם וכו'. נ"ב, וכ"ה בקהלת רבה (פרשה ט' פסוק י' סי' ב'). וע' בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חאו"ח סי' כ"ט) במ"ש שהתוס' ע"ז נ נשנו באחרונה וחזרו בהם ממ"ש בשבת. ע"ש. וליתא. וכמ"ש בפנים. ודו"ק+.

(ג) והנה גם הסמ"ג (לאוין יד) כ', לא /אל/ תפנו אל האילים, שלא לפנות אחר ע"ז, ואמרינן בשבת (קמט) וצורה עצמה אסור להסתכל בה שנא' לא תפנו א"ה. ע"כ. וכיו"ב כ' בס' יראים (סי' סה). ובס' החינוך (סי' ריג). וע"ש. גם הרמב"ן בפ"י על התורה (ר"פ קדושים) כ', ואמר אל תפנו אל האילים כו' שלא יפנה לבו באילים להאמין שיהיה בהם תועלת וכו', וכך אר"ל דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנא' אל תפנו א"ה, הכניסו אפי' ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בענינם כלל. עכ"ל. וכ"כ רבינו ירוחם (ני"ז ח"ה דקנ"ט רע"ב) ואסור להסתכל בצורות משום אל תפנו א"ה, וכ' המפרשים דדוקא כשהצורה עשויה לע"ז אפי' לא עבדה עדיין אבל לנוי מותר, כדאמר' בנן של קדושים כו' מכלל דלאחרים מותר. וכ"כ הרא"ש. ע"כ. וז"ל האגודה (ס"פ כל הצלמים) אפי' בצורתא דזוזא לא מסתכל, וא"ת הא מה"ת הוא כדיליף בפ' שואל מאל תפנו א"ה, וי"ל דהיא מיירי בדיוקנא של ע"ז. ע"כ. ולכא' מוכח מדבריו דס"ל דהיא דפ' שואל מדאורייתא. וזה שלא כמש"כ לדייק מלשון משום שנאמר, ויש לדחות דמן התורה לאו דוקא אלא שהוא אסור מדינא. (וכבר מצאנו בכ"ד לשון מן התורה על דבר שהוא מדרבנן. וע' ביצה (טו): מכאן סמכו לעירווי תבשילין מן התורה. וכ"כ בתוס' סוטה (כז) ד"ה איש. וע"ע בתוס' ר"ה (ה) ד"ה אמרה תורה. ובתוס' חגיגה (יז): ע"ש. וה"נ דאית ליה אסמכתא מה"ת קרי ליה מן התורה ולא דוקא הוא. ודו"ק.) וע"ע בבית יוסף יו"ד (ס"ס קמב) שהעתיק דברי התוס' והרא"ש (שבת קמט) לדינא. וכ"מ בש"ע שם. כל קבל דנא חזי היות בשו"ת הרדב"ז ח"ד (סי' קז) שכו', ואסור להסתכל בצורת חיות, כדאי' בפ' שואל (קמט) וברש"י והר"ן שם. ואף על פי שהתוס' שם כתבו דמיירי בעשאוים לשם ע"ז ועדין לא עבדוה, הרי רש"י והר"ן חלוקים, וכל פוסקי הלכות כתבוה בסתם, ומשמע דבכל גוונא איירי, וכן בדיון, דכיון דטעמא הוי משום אל תפנו אל מדעתיכם מה לי צורת ע"ז מה לי אחרת, והיא דבנן של קדושים, י"ל דהיינו רבותא דידיה דאפי' בצורתא דזוזא דרגילי בה ודשו בה, ולא הוו מפני דעתייהו בהכי, אפי"ה לא הוה מסתכלי עכ"ל. (ודחייתו מההיא דבנן של קדושים כתוב הדר הוא בתוס' ע"ז נ הנ"ל.) וכבר נתבאר שרוב הראשונים סוברים דדוקא בצורות של ע"ז אסרו. וזוהי דעת הרמב"ם והרא"ש והסמ"ג והתוס' והיראים והחנך והרמב"ן ורבינו ירוחם והאגודה. וכ"ה דעת מרן ז"ל. והרי גם הרדב"ז מודה דאזלינן בתר ג' עמודי הוראה להיות הכרעתם הכרעה בין להקל בין להחמיר. וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ב (סי' תרכו). ופשיטא דלפ"ז אזלינן כתיי מגו תלתא דידהו, בפרט אם נלוו אליהם עוד פוסקים, וכמ"ש ג"כ מרן הב"י בהקדמתו. וע"ע במ"ש החיד"א בברכ"י ח"ו (סימן כה ס"ק כט) שקיבל בשם הגר"ח אבולעפייא שהסכימו לכלל זה מאתים רבנים מדורו של מרן. ע"ש. ומכיון דהכא ס"ת גבן הם הרמב"ם והרא"ש וכ"ש שנלוו להם עוד הרבה גדולים בודאי דהכי נקטינן להקל, כהתוס' שבת (קמט). ומכ"ש לפמש"כ לעיל שכל איסור הסתכלות בצורה ודיוקנא אינו אלא מדרבנן. (ולפחות בצורה בעלמא שאינה של ע"ז מסתבר דלכ"ע אינה אלא מדרבנן, לדעת האוסרים הנ"ל.) ובשל סופרים הלך אחר המיקל.

(ד) וכן בקדש חזיתיה להאליה רבה באו"ח (סי' שז ס"ק לט) שכו', שהעיקר להלכה כד' התוס' שבת (קמט) שלא אסרו להסתכל אלא בצורת ע"ז. ושכ"כ הרא"ש ורי"ו ואגודה. וכ"פ הש"ך. והתוס' ע"ז (נ) שאסרו גם לנוי, יחידאה נגד שאר פו' הנ"ל. עכ"ל. (אלא שלא זכר שר דברי הרדב"ז ושאר פו' הנ"ל.) וגם הלום ראיתי להחיד"א בשו"ת ברכה יו"ד (סי' קמב סק"ג), שהביא דברי הרדב"ז, ותפס עליו שכמה ראשונים ס"ל כהתוס' שבת. ע"ש. ולפע"ד כ"ה העיקר, וכמ"ש לעיל בס"ד. וכ"כ בפשיטות בשו"ת מהרש"ג ח"ב (ר"ס ר"י). ע"ש. ומעתה כיון שמותר להסתכל בצורות ודיוקנאות של חיות, הוא הדין שמותר להסתכל בחיות עצמם בחיים חיותם, וליכא בהכי משום אל תפנו אל מדעתיכם.

וגדולה מזו אומר אני שנראה לע"ד ברור דאפי' להתוס' (ע"ז נ) והרדב"ז שאוסרים אפי' בעשויות לנוי. ה"מ בצורות שנעשו ע"י בנ"א, שהמסתכל בהם מסיח דעתו מהש"ת ומושכים לבו ע"י הציור שהוא מעשה ידי אומן, אבל המסתכל בבריותיו של הקדוש ברוך הוא ומברך עליהם ברכות הראיה, וכמ"ש בברכות (נח): הוואה פיל וקוף וקיפוף אומר ברוך משנה הבריות. והיינו ברכה בשם ומלכות. וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' רכה ס"ח). ועמש"כ באורך בזה לעיל (סי' ד אות כח) ע"ש. הא ודאי שאין בזה שום נדנד אסור. כיון שמכיון להסתכל בעולמו של הקדוש ברוך הוא ולברך בשם ה'. וכן כשמסתכל לדעת ולהכיר החיות וטבעיהם להבין דברי חכמים וחידותם, והלכותיהם שהובאו במס' כלאים (פ"ח) ושאר דוכתי. (וע' חולין נז:). ופוק חזי אמרי קודש של מרן החיד"א בשו"ת יו"ד (ס"ס קמב), שהירא דבר ה' יחוש לד' התוס' (ע"ז נ) ורש"י והערוך והר"ן והרדב"ז דאסרי בכל צורה אפי' לנוי. ויש לקצר בזה דמוטב שיהו שוגגים וכו'. ע"כ. והחיד"א ז"ל עצמו במדבר קדימות (מע' ב אות כב) סיפר, שביקר בגן החיות שבלונדון, וראה שם חיות משונות, ונשר יפה מאד בן מאה שנה, ועוד כמה מיני חיות מאמריקא. (וע"ע שם בהשמטות). וכן בספרו מעגל טוב השלם כ"כ באורך וברוחב יותר. ע"ש. ולא חשש כלל לכל הפו' הנ"ל. א"ו דבחיות גופן לכ"ע משרא שרי, שמתוך כך יכיר גדולתו יתברך ככתוב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית וכו'. והא קמן מעשה רב של מרן החיד"א דעבד עובדא להקל.

(ה) והוצרכתי לכל זה כי הנה מצאתי בשו"ת ערוגת הבושם (חאו"ח סי' לט) שנשאל בנ"ד, בהיות כי אנשים תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אומרים שלא די שאין איסור בדבר אלא אפי' מצוה נמי איכא כדי לברך בר' משנה הבריות. ויהי כמשיב שהדבר מפורש לאסור בכמה דוכתי. ומהם הביא ההיא דשבת (קמט) כתב המהלך תחת הצורה וכו' עד אל תפנו אל מדעתיכם. וסיים עלה, וא"כ ק"ו שיש בזה איסור דאורייתא של לא תפנו אל האילים. עת"ד. ומלבד מה דאשתמטיתיה דברי התוס' במקומו דהיינו דוקא כשהצורה נעשית לע"ז. (וכבר כתבנו לעיל שכן דעת רוב הפוסקים, ודלא כשיטת התוס' (ע"ז נ) שחולקים ע"ז). עוד בה שהחילוק פשוט בין רואה צורה מעשה ידי אדם שנמשך לבו אחרי הציור המרהיב עין ומסיח דעתו מעבודת השי"ת, לבין הרואה מעשה ה' הגדול והנורא אשר עשה חיות קטנות עם גדולות, רמש וצפור כנף. ומודה להשי"ת בברכת משנה הבריות. וכבר הבאנו מעשה רב של מרן הגאון חיד"א שעשה מעשה להקל, וכתב הדבר לזכרון בספריו היקרים. ומ"ש עוד בערוגת הבושם להוכיח כן ממ"ש בע"ז (יח:), ת"ר ההולך לאצטדינין ולכרקום וראה שם את הנחשים ואת החברים בוקיון מוקיון וכו' ה"ז מושב לצים. ועליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא הלך וכו' כי אם בתורת ה' חפצו וכו'. ע"כ. הנה בפרש"י שם כ', לאצטדינין, מקום שמנגחין את השור. ולכרקום, מצור ועושין שם שחוק וליצנות. את הנחשים, המנחשים והמכשפים. את החברים, לוחשי נחשים. בוקיון מוקיון וכו' מיני ליצנים הן. עכ"ל. לפ"ז כל הני דתני בברייתא אינם ענין לביקור בגן החיות, שאין מנגחין שם שוורים ושאר מיני שחוק, ואין בזה ביטול תורה, וביחוד כשעושה זאת בזמן שהוא עיף מלימודו וכו"ב, והוא צורך הלימוד במקומות מסויימים בש"ס ומדרשים להבין ולהורות במקום הצורך. גם מ"ש עוד להביא ראה מהגמ' (ע"ז שם), דרש בן פזי, אשרי האיש אשר לא הלך לטרטיות ולקרקסיות של עכו"ם, ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד זה שלא עמד /התיבות זה שלא עמד מיותרות/ בקניגין וכו'. ופרש"י, קניגין, צידת חיה ע"י כלבים, וכל מעשיהם לשם שחוק שמחה, וכן בחולין (ס) וכי משה קניגיה הוה. עכ"ל. הנה לפרש"י שהביא בעצמו דוקא כשצדין חיה ע"י כלבים דרך לייצנות. משא"כ בהולך לבקר בגן החיות שעושה זאת להכיר החיות מקרוב שאין כאן לייצנות ושחוק רק ידיעה ותו לא שפיר דמי. וכן מה שהזכיר דברי המדרש (במדבר רבה פי"ג) אר"י כל בהמות ולויתן הם קניגין של צדיקים לעת"ל, וכל מי שלא ראה קניגין של אה"ע בעוה"ז זוכה לראותה לעוה"ב. ע"ש. [וט"ס בצינון, וצ"ל ויקרא רבה פי"ג סי' ג]. התם נמי בקניגין של שחוק וליצנות מיירי. וע' ב"ב (עה רע"א). סוף דבר כל ראיות הערוגת הבושם אינם ברורות כלל. ויד הדוחה נטויה כמו שדחינו לעיל. ודו"ק. (וכבר ביארנו לעיל שאפי' לדברי התוס' והרדב"ז שמחמירים בצורות חיות י"ל שאין זה אלא מדרבנן. ודלא כמ"ש בפשיטות הערוגת הבושם דהוי לאו דאורייתא. ומכ"ש בחיות ממש שי"ל דלכ"ע אפי' איסורא ליכא. וכנ"ל).

(ו) גם הלום ראיתי בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' קעג) שנשאל אם מותר לילך לקאמעדיא שיש שם חיות משונות כדי שיברך עליהם בר' משנה הבריות. והשיב שהדבר פשוט לאסור, ודוקא הרואה פיל וקוף באקראי מברך בר' הנ"ל, אבל להתיר משום זה לילך לקאמעדיא שאסור ע"פ המדרש פר' שמיני (פי"ג) ודאי שאין להתיר. והוא בכלל מ"ש בשבת (קמט) שעובר משום אל תפנו אל האילים. וכ"כ הב"ח בשם ס' האשכול, והובא בבאה"ט (סי' רכד סק"ב) השמר לך מלראות קניגיות של עובדי כוכבים וכו'. ובע"ז (יח:): שההולך לקניגיות ה"ז מושב לצים. עת"ד. והנה גם ראיותיו יש לדחות ככל מה שכתבנו לעיל. ואולי השאלה היתה במקומות שמשחקים בחיות ומשתעשעים עמהם, שכן מורה לשון קומדיא. אבל בגן החיות דידן אין לחוש לזה כלל. וכן מ"ש הערוגת הבושם בנוסח השאלה אם מותר לילך אל צירקוס, מיירי במקום משחק של החיות שמרקידים את הקוף ושאר מיני חיות לבדח את קהל רואיהם, ולא מיירי בסתם גן חיות, שעיקר מטרת ההולך לגן החיות אינו אלא לשם ידיעה והבנה בטבע בעלי חיים. וע' בשו"ת מהר"י מברונא (סי' עא) וז"ל, נשאלתי אם מותר לצאת ולראות שמחת הערלים כשממרים ומריצים סוסיהם וכל הקודם סוסו ירויח זהב, אם יש לדמותו לצידת חיה ועוף (קניגין) שאוסר בפ"ק דע"ז (יח)? והתרת, דלא דמי כלל כי אין זה לשמחה אלא אף ללמוד אומנות ולקנות סוסים לרוץ בהם להנצל מאויבים. וכן ראיתי מבעלי מעשים וכו'. עכ"ל. וע"ע באור זרוע ח"ב הל' שבת (סי' פג אות יז) שכל הצד חיות ע"י כלבים לא יראה בשמחת לויתן וכדאמרי' בויקרא רבה פ' שמיני ובע"ז (יח:). וכ"פ הרמ"א בהגה א"ח (סי' סטז ס"ב). וכתב הפמ"ג (שם א"א סק"ה) שאפשר דדוקא כשעושה כן דרך טיול אבל אם פרנסתו בכך שרי. ע"ש. וע' בשו"ת נוב"י מה"ת (חיו"ד סי' י) ובעקרי הד"ט יו"ד (סי' א אות כ). ע"ש. ועכ"פ בנ"ד שאינו עושה שום מעשה של צידה פשיטא דמשרא שרי שכל עצם הליכתו אינה אלא להתבונן במעשה ה'. וכנ"ל.

(ז) וכעת בא לידי ס' ילקוט אברהם, וראיתי אליו (בחאו"ח סי' נא ד"כ ע"ב), שהאריך להשיג על הערוגת הבושם הנ"ל, וחילק בין ההיא דשבת (קמט) דמיירי בצורות בעלמא ולא בחיות בחיים חיותן. (ולא זכר מהתוס' במקומו ומכל הראשונים הנ"ל). והעיר ממ"ש בס' קב הישר (פ"ב) שיש לו לאדם רשות לראות בריות משונות הבאים ממרחקים, וע"ז תקנו חז"ל בר' משנה הבריות. ומ"מ לא ישביע עינו בהם בהסתכלות רבה רק דרך ראייה ארעית. ע"ש. וי"ל ע"ד. גם הרה"ג ר' הלל פוסק ז"ל העיר בזה בירחון הפוסק. ונדפס ג"כ בספרו הלל אומר (חאו"ח סי' קמד) ע"ד השואל שחשב לאסור מההיא דע"ז (יח:). ודחאו דשאני התם דרך שחוק אכזרי. והעתיק הרבה מאמרי חז"ל ללמוד מבע"ח, ומכללם עירובין (ק סע"ב). ודברים רבה (פ"ה סי' ב) ועוד. ומסיק להיתרא. ע"ש. והן עתה ראיתי בס' לקט יושר לתלמיד מהרא"י (בחאו"ח עמוד 10), שאמר מהרא"י שלא ראה ארי מימיו, לכן הלך בשבת לראות שני אריות שהובאו שם. הרי לפנינו מעשה רב מהגאון מהרא"י להקל. וכן שמענו על כמה גדולים חקרי לב חסידים ואנשי מעשה שעשו מעשה בעצמם לבקר בגן החיות, ויש להם על מה שיסמוכו, שכן נראה עיקר להלכה. והמחמיר יחמיר לעצמו. והשואל מורים לו היתר, שהכל לשם שמים. וכמ"ש בכל דרכיך דעהו וכו'. הנלע"ד כתבתי. והשי"ת יעב"א.